

www.hombat.eu
info@hombat.eu

„Kova su homofobinėmis ir
transfobinėmis patyčiomis
mokyklose – HOMBAT“

Projekto numeris: 764746

Kvietimas: REC-DISC-AG-2016

Nacionalinė ataskaita: Lietuva

DIVERSITY
DEVELOPMENT
GROUP

www.diversitygroup.lt

Funded by the European Union's
Rights, Equality and Citizenship
Programme (2014-2020)

„Kova su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose – HOMBAT“

Projekto numeris: 764746

Kvietimas: REC-DISC-AG-2016

Nacionalinė ataskaita: Lietuva

Autoriai:

Karolis Žibas

Birutė Sabatauskaitė

Contents

1. Įžanga	5
1.1. Tyrimo metodologija.....	6
1.1.1. Dokumentų analize paremtas tyrimas.....	6
1.1.2. Internetinė apklausa.....	6
1.1.3. Fokus grupės	7
2. Pagrindinės dokumentų analize paremto tyrimo išvados	9
2.1. Teisiniai nediskriminavimo pagrindai	9
2.2. „Šeimos vertybes“ ginančių įstatymų diskriminacinis pobūdis	10
2.3. Kovos su patyčiomis mokyklose principus reglamentuojantys teisės aktai: LGBTQI problemos nesprenžiamos	11
2.4. LGBTQI mokinių patirtys	11
2.5. Mokytojų požiūris į LGBTQI problemas	12
2.6. Patyčių prevencija: projekto apžvalga.....	12
2.7. Informuotumo didinimas.....	13
3. Tyrimo rezultatai.....	15
3.1. Valstybės atsakas	15
3.2. Homofobinių ir transfobinių patyčių paplitimas ir jų atpažinimas (pripažinimas)	16
3.2.1. Individualus požiūris.....	16
3.2.2. Mokyklos aplinka.....	16
3.2.3. Šeimos aplinkoje ir už jos ribų (šeima, draugai ir mokykla).....	21
3.3. Mokyklos bendruomenės reakcija į HT patyčias	22
3.3.1. Mokyklos administracija.....	22
3.3.2. Mokytojai, socialiniai pedagogai ir psichologai	22
3.3.3. Mokymas.....	25
3.3.4. Išorės priemonės, kurios įgyvendinamos bendradarbiaujant su NVO, savivaldybėmis, ekspertais ir kitomis mokyklomis.....	28
4. Išvados ir rekomendacijos.....	30
4.1. Tolimesnės tyrimų sritys	30
4.2. Politikos kryptys	30
4.3. Mokyklos.....	31
4.4. NVO ir savivaldybės.....	32
5. Literatūra.....	34

lžanga

1. Įžanga

Heteronormatyviame šiuolaikinės visuomenės kontekste heteroseksualumas yra konstruojamas ir atkartojamas kaip labiausiai teisėta seksualinės orientacijos forma. Todėl normatyvaus diskurso neatitinkančią seksualinę ir lytinę tapatybę turintys asmenys dažnai kenčia nuo išankstinių homofobinių ir transfobinių (toliau – HT) kultūrinių nuostatų ir diskriminacijos (McDermott et al., 2008). Tokia visuomenėje gaji stigma LGBTQI¹ atstovų tarpe dažnai lemia neigiamas vidines nuostatas apie nebuvimą heteroseksuali (-ia). Todėl neheteroseksualūs žmonės ne tik susiduria su diskriminacija iš išorės, susijusia su padidėjusia fizinio ir lytinio smurto rizika, menkesnėmis įsidarbinimo galimybėmis, bet ir labiau kenčia dėl psichologinio streso, depresijos, sumažėjusios savivertės, intymumo problemų ir savižudybinio elgesio (Szymanski et al., 2008; McDermott et al., 2008).

2013 m. atlikta viešosios nuomonės apklausa parodė, kad lietuviai ir toliau netoleruoja homoseksualių asmenų. 42% respondentų pripažino, kad nerimautų, jei jų vaiko mokytojas būtų homoseksualus, 35% nerinktų homoseksualaus kandidato į parlamentą ar savivaldos instituciją, 37% nenorėtų priklausyti homoseksualių narių turinčiai organizacijai. Tik 26% pritarė tam, kad būtų įteisinta tos pačios lyties porų civilinė partnerystė. Kalbant apie reakciją į homofobinio pobūdžio patyčias, dauguma (46%) respondentų teigė, kad, išgirdę įžeidžiančiai ar žeminančiai kalbant apie homoseksualius asmenis, elgtųsi neutraliai. Tik 12% nurodė, kad atvirai prieštarautų tokiam elgesiui (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2013).

Kitoje viešosios nuomonės apklausoje, atliktoje 2016 m., paaiškėjo, kad lietuviai LGBTQI bendruomenės nelaiko labai diskriminuojama. Buvo įvardyta, kad jie diskriminuojami mažiau nei psichinę ar fizinę negalią turintys žmonės, vyresnio amžiaus asmenys ar pabėgėliai. Tačiau, lyginant su ankstesnės apklausos rezultatais, viešai suvokiama LGBTQI asmenų diskriminacija buvo didesnė nei 2014 m. Tikėtina, kad šis pokytis reiškia, jog vis daugiau žmonių suvokia LGBTQI problemas (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2016).

Daugelis institucijų ir tyrimų nurodo, kad LGBTQI asmenys Lietuvoje yra tarp labiausiai diskriminuojamų grupių visoje ES (FRA, 2014; Smith et al., 2014; ILGA-Europe, 2016). Nepaisant tarptautinių kovos su netolerancija įsipareigojimų, valdžios institucijos nesiima veiksmų, kad pagerintų situaciją šalyje. Teisiniai mechanizmai, kurie turėtų ginti LGBTQI teises, yra gana paviršutiniški ir praktiškai neveiksmingi (ŽTSI, 2015). ILGA-Europe organizacijos paskelbtoje ataskaitoje nurodoma, kad Lietuva yra tarp mažiausiai LGBTQI teises užtikrinančių ES valstybių narių. Vertinant pagal įvairius rodiklius, tokius, kaip neapykantą kurstančios kalbos, teisė į partnerystę ir santuoką, lyties pripažinimas ir saviraiškos laisvė bei prieglobsčio teisė, Lietuva atsidūrė 27 vietoje iš 28 valstybių narių ir pralenkė tik Latviją (ILGA-Europe, 2016).

1 Akronimas, kuriuo paprastai vadinama lesbiečių, gėjų, translyčių, queer ir interseksualių asmenų bendruomenė

Be LGBTQI asmenų netoleravimo, Lietuvoje labiausiai paplitusios patyčios tarp mokyklinio amžiaus vaikų. 42 Europos ir Šiaurės Amerikos šalių tarpvalstybinis tyrimas atskleidė, kad Lietuvos moksleiviai patiria patyčias ar tyčiojasi iš kitų dažniau nei bet kurios kitos šalies mokiniai. 32% visų mokinių berniukų ir 26% mokinių mergaičių buvo nukentėję nuo patyčių, 33% mokinių berniukų ir 15% mokinių mergaičių tyčiojosi iš kitų (PSO, 2016).

Kai neužtikrinamos LGBTQI teisės, o mokyklose klesti patyčios, LGBTQI mokiniai atsiduria ypač sudėtingoje situacijoje. Nacionalinės LGBTQI teises ginančios organizacijos, LGL, atliktos apklausos duomenimis, 82% LGBTQI mokinių per praėjusius metus patyrė patyčias dėl savo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės. 90% respondentų dėl savo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės nesijautė saugūs. 50% apklaustųjų teigė, kad jų mokytojai homofobinio pobūdžio patyčias ignoravo arba į jas nereagavo tinkamai. Visuomenėje, kurioje paplitusios HT pažiūros, patyčių seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės pagrindu poveikis gali būti ypač žalojantis, kadangi LGBTQI mokiniai dažnai nesulaukia paramos nei mokykloje, nei šeimoje. HT patyčios dažnai lemia prastesnius akademinius pasiekimus, rimtas psichinės sveikatos problemas, padidėjusią depresijos ir net savižudybės riziką (LGL, 2017).

1.1. Tyrimo metodologija

Atsižvelgiant į minėtus iššūkius, nacionalinėje ataskaitoje siekiama nustatyti mokyklos (pradinės ir vidurinės) aplinkoje vykstančios diskriminacijos ir patyčių seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindu bruožus ir išsiaiškinti, ar (arba kaip) ši problema yra sprendžiama, kad būtų galima tinkama linkme pakreipti gebėjimų vystymo (mokymo) metodologijos kūrimą. Be to, nacionalinėje ataskaitoje siekiama parodyti platesnį su HT patyčiomis Lietuvos mokyklose susijusių iššūkių spektrą. Šiuo tikslu iš įvairių pirminių ir antrinių šaltinių buvo renkami antriniai duomenys, taip pat kiekybiniai ir kokybiniai duomenys; literatūros peržiūra buvo atlikta šiais būdais: 1) vykdant dokumentų analize paremtą tyrimą. Galiausiai informacija buvo renkama iš mokinių, mokyklos konsultantų, administratorių, mokytojų bei kitų susijusių specialistų (įskaitant LGBTQI organizacijų specialistus) ir tėvų, 2) fokus grupių ir 3) internetinės apklausos, skirtos mokyklose dirbantiems asmenims, metu.

1.1.1. Dokumentų analize paremtas tyrimas

Dokumentų analize paremto tyrimo metu buvo analizuojami aktualūs ir prieinami duomenys bei šaltiniai (ataskaitos, strateginiai dokumentai, ankstesnės apklausos, tyrimai ir t.t.) apie diskriminacijos seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindu, patyčių ir neapykantą skatinančių kalbų mokyklose paplitimą ir pobūdį ir apie tai, kokios atitinkamos priemonės, iniciatyvos ir (arba) programos buvo įgyvendintos sprendžiant šią problemą. Dokumentų analize paremtas tyrimas buvo atliktas siekiant geriau pasiruošti praktiniam tyrimui – internetinei apklausai ir fokus grupėms (žr. apačioje).

1.1.2. Internetinė apklausa

2018 m. sausį Lietuvoje buvo atlikta internetinė apklausa, kurios metu buvo siekiama nustatyti diskriminacijos seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės (SOLT) pagrindu, patyčių ir neapykantą kurstančių kalbų mokyklose pobūdį, o taip pat sužinoti apie atitinkamas priemones, iniciatyvas ir (arba) programas, kurias įgyvendina mokyklos bendruomenė. Konkrečiai buvo klausama, ar HT patyčių problema yra sprendžiama, ir, jei taip, tai kokiais būdais, kad būtų galima pateikti gaires tolesniam gebėjimų didinimo (mokymo) metodologijos kūrimui. Iš viso internetinėje apklausoje dalyvavo 72 asmenys. Preliminariomis internetinės apklausos išvadomis buvo remtasi ruošiantis tėvų, mokinių ir ugdymo ekspertų fokus grupėms.

1.1.3. Fokus grupės

Siekiant išsiaiškinti HT patyčių paplitimą ir mastą Lietuvos mokyklose ir kaip su tuo kovojama, buvo organizuojamos dvi fokus grupės. Pirmąją sudarė su mokyklomis dirbantys specialistai: daugiausia specialistai iš įvairių valstybinių institucijų ir nevyriausybinių organizacijų; antroje dalyvavo mokytojai. Be to, mokiniams ir jų tėvams buvo organizuojamos dar dvi fokus grupės, kuriose buvo siekiama išsamiau sužinoti apie HT patyčių paplitimą ir mastą Lietuvos mokyklose. Iš viso buvo organizuotos keturios tikslinės grupės, o bendras jų narių skaičius — 23.

Pagrindinės dokumentų analize paremto tyrimo išvados

2. Pagrindinės dokumentų analize paremto tyrimo išvados

2.1. Teisiniai nediskriminavimo pagrindai

Kaip ES valstybė narė, Lietuva priėmė lygias galimybes užtikrinančius įstatymus. 1993 m., netrukus po Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo, buvo dekriminalizuoti savanoriški tos pačios lyties asmenų santykiai tarp pilnamečių asmenų; vėliau, 2003 m., pirmą kartą buvo priimtas Lygių galimybių įstatymas, į kurį buvo perkeltos Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus, nuostatos. Jame diskriminacija apibrėžiama kaip „tiesioginė ar netiesioginė diskriminacija, priekabiavimas, nurodymas diskriminuoti“, o be diskriminacijos lyties, rasės, tautybės, pilietybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų, amžiaus, negalios, etninės priklausomybės ir religijos pagrindais, nurodoma ir diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu. Lygių galimybių įstatymas numato, kad ugdymo įstaigos, mokslo ir tyrimų institucijos privalo užtikrinti lygias galimybes (Dankmeijer, 2017). Įstatyme numatytos svarbios priemonės, pavyzdžiui, prievolė užtikrinti, kad mokymo programoje ir vadovėliuose nebūtų skatinama diskriminacija, o šiose įstaigose nebūtų priekabiavimo ar nurodymų priekabiauti.

Lietuvos Respublikos Baudžiamajame kodekse už diskriminaciją ir neapykantos kurstymą seksualinės orientacijos pagrindu (be kitų) kaip už neteisėtą veiklą numatomos bausmės. 2000 m. priimtas Baudžiamasis kodeksas numato, kad tas, kas atliko veiksmus, kuriais siekta žmonių grupei ar jai priklausančiam asmeniui be kita ko dėl seksualinės orientacijos sutrukdyti lygiomis teisėmis su kitais dalyvauti politinėje, ekonominėje, socialinėje, kultūrinėje, darbo ar kitoje veikloje arba suvaržyti tokios žmonių grupės ar jai priklausančio asmens teises ir laisves, gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas laisvės atėmimo bausme iki trejų metų. 2009 m. Baudžiamajame kodekse aukos lytinė orientacija netgi įvardijama kaip „sunkinanti aplinkybė“ žmogžudystės ir sveikatos sutrikdymo atveju (Dankmeijer, 2017).

Tačiau nors diskriminacija seksualinės orientacijos pagrindu yra apibrėžiama įstatyme ir laikoma arba lygių galimybių pažeidimu, arba baudžiamąja veika, praktikoje apie ją dažniausiai nepranešama ir ji neatpažįstama. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba 2012 m. yra gavusi du skundus dėl galimų diskriminacijos seksualinės orientacijos pagrindu atvejų, 2013 m. – nė vieno, 2014 m. – 4, 2015 m. – 5, 2016 m. – 3, o 2017 m. – 3 skundus. Turint omenyje kituose tyrimuose nurodomą didelį diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos paplitimą, mažas skundų skaičius leidžia įtarti, kad LGBTQI bendruomenės nariai apie diskriminacijos atvejus dažnai tiesiog nepraneša. Kadangi ši tema lietuviams vis dar yra tabu, nukentėję asmenys kalbėdami apie savo patirtis dažnai jaučiasi nejaukiai (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2018).

Ikiteisminių tyrimų dėl diskriminacijos, kaip tai reglamentuojama Baudžiamajame kodekse, skaičius yra ypač mažas – remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos statistiniais duomenimis, 2014 – 2017 m. diskriminacijos bylų nebuvo registruota.

Kasmet užregistruojama vis mažiau skundų dėl neapykantos kurstymo atvejų, o net ir pradėjus ikiteisminius tyrimus, vėliau dauguma jų yra atmetama, tyrimai sustabdomi arba teisme veika nepripažįstama kaip kurstanti neapykantą. Remiantis oficialia 2014-2017 m. statistika, registruotų neapykantos kurstymo prieš asmenį ar asmenų grupę dėl seksualinės orientacijos atvejų 2014 m. buvo 57, 2015 m. – 32, 2016 m. – 8, o 2017 m. – 2. Visi ikiteisminiai tyrimai, pradėti remiantis 24 skundais dėl neapykantą kurstančių pasisakymų internete, kuriuos iniciavo LGL 2013 – 2015 m., buvo sustabdyti ar nutraukti, o pažeidėjai nesulaukė jokios teisėtos bausmės (LGL, 2017). Pasak pilietinės visuomenės organizacijų, nežinoma, kiek neapykantos nusikaltimų padaryta prieš LGBT asmenis, nes dauguma jų nesijaučia pakankamai saugūs, kad praneštų apie tokius nusikaltimus, o pranešus jie ne visada užregistruojami kaip neapykantos nusikaltimai.

Kalbant apie tos pačios lyties asmenų santykių pripažinimą, iki šiol Lietuvos teisinėje sistemoje nėra teisės aktų, kuriais būtų pripažįstama tos pačios lyties asmenų partnerystė ar santuoka. Pastaraisiais metais LGBTQI teisių užtikrinimo situacija galbūt net pablogėjo, nes valdžia nesugebėjo inicijuoti pokyčių, kurie galėtų pagerinti dabartinę situaciją, ir netgi priėmė naujų diskriminujančių įstatymų.

Su lytinės tapatybės pripažinimu susijusi situacija yra dar blogesnė. Kitaip nei seksualinės orientacijos atveju, lytinė tapatybė nepatenka į kovos su diskriminacija ir neapykantos nusikaltimais reglamentavimo sritį, nenumatyta teisinė lyties pripažinimo ir lyties keitimo procedūrų tvarka. Neįmanoma gauti tam tikrų translyčių asmenų bendruomenei aktualių sveikatos priežiūros paslaugų, kadangi jos nėra įteisintos. Nėra teisinės bazės, reglamentuojančios asmenų, kurių tapatybė nepatenka į dvinarės lyties sistemą, apsaugą nuo diskriminacijos, smurto ir neapykantą kurstančių kalbų (UPR, 2016; LGL, 2017). Nors naujame 2015-2020 m. nediskriminavimo veiksmų plane apie translyčių asmenų bendro statuso ir jų privatumo Lietuvoje vertinimą kalbama kaip apie vieną iš tikslų, jame nenumatyta kovos su LGBTQI asmenų diskriminacija veiksmų, konkrečių švietimo priemonių institucinei lygybei skatinti ir NVO įsitraukimo galimybių (Dankmeijer, 2017).

2.2. „Šeimos vertybes“ ginančių įstatymų diskriminacinis pobūdis

Tokiame kontekste, kai kyla abejonių dėl dabartinių kovos su diskriminacija įstatymų veiksmingumo, „šeimos vertybes“ skatinantys naujieji teisės aktai dar labiau pakenkė LGBTQI teisių užtikrinimui. 2010 m. buvo priimtas Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. Nors informacija, kuria tyčiojama iš žmonių dėl jų seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės yra priskiriama informacijai, darančiai neigiamą poveikį nepilnamečiams, šis įstatymas yra nevienareikšmis ir prieštaringas. Informacija, kuria „niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata“, jame taip pat apibrėžiama kaip daranti neigiamą poveikį nepilnamečiams (4 straipsnio 16 dalis). Šioje įstatymo dalyje netiesiogiai įtvirtinami apribojimai su nepilnamečiais kalbėti apie neheteroseksualius santykius ir šeimas nacionaliniu lygiu, šiuo pagrindu kelis kartus buvo sustabdytas su LGBTQI susijusios informacijos platinimas (LGL, 2017). Pasitelkus „neigiamo poveikio“ nepilnamečių raidai ir sveikatai pretekstą buvo apribotas Baltic Pride 2013 renginio reklamų transliacijos laikas. Dėl tos pačios priežasties, gavus Kultūros ministerijos skundą, pasakų knygai „Gintarinė širdis“, kurioje buvo dvi pasakos apie tos pačios lyties asmenų santykius, buvo priskirtas 14 metų amžiaus cenzas. Tais pačiais metais kita socialinė reklama, skirta informuotumui apie LGBTQI bendruomenę didinti, buvo pripažinta žalinga nepilnamečiams informacija. Dėl savo aptakių formuluočių įstatymas,

turėjęs apsaugoti nepilnamečius nuo neigiamos informacijos, gali būti panaudotas informacijos apie LGBTQI bendruomenę cenzūrai ir taip riboti jų žodžio laisvę (ŽTSl, 2015).

Be to, dar vienas „šeimos vertybes“ saugantis įstatymas neseniai sukėlė grėsmę LGBTQI asmenims. 2017 m. spalį buvo priimtas Šeimos stiprinimo įstatymas. Jame pabrėžiama sąvoka, kad šeima yra pagrįsta tik santuoka tarp vyro ir moters, taip išskiriant kitas alternatyvias homoseksualių asmenų arba asmenų, kurių lytinė tapatybė neatitinka dvinarės vyriškosios ir moteriškosios sistemos, poras (LGL, 2017; Dankmeijer, 2017). Šis naujausias heteroseksistinio pobūdžio už šeimą pasisakantis teisės aktas dar pablogino jau ir taip LGBTQI asmenims priešišką psichologinę ir socialinę aplinką. Juo sukuriamas teisinis pagrindas diskriminacijai dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės ir taip galimai paskatinama homofobija ir transfobija visuomeniniu lygiu.

2.3. Kovos su patyčiomis mokyklose principus reglamentuojantys teisės aktai: LGBTQI problemos nesprenžiamos

Nepaisant tarptautinių įsipareigojimų ginti vaikų teises, Lietuvai sunkiai sekasi kovoti su patyčiomis mokyklose, o konkrečiai HT patyčių problema apskritai niekada nebuvo spręsta. 1995 m. ratifikavusi Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją Lietuva įsipareigojo ginti vaikus nuo bet kokios rūšies smurto ir imtis būtinų priemonių vaikų saugumui užtikrinti. Nors ir anksčiau apie patyčias aptakiai buvo užsimenama įvairiuose teisės aktuose, tik 2017 m. papildžius Lietuvos Švietimo įstatymą patyčios buvo pripažintos smurto forma. Įstatyme apibrėžiama, kad „patyčios yra psichologinę ar fizinę jėgos persvarą turinčio asmens ar asmenų grupės kitam asmeniui daromi tyčiniai pasikartojantys veiksmai, kuriais siekiama pažeminti jo reputaciją ar orumą, jį įžeisti, įskaudinti ar kitaip sukelti jam psichologinę ar fizinę žalą“.

Priėmusi sprendimą dėl „Rekomendacijų dėl smurto prevencijos mokyklose įgyvendinimo“ Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerija 2017 m. pirmą kartą pristatė gaires, kaip vykdyti mokinių patyčių ir smurto prevenciją mokyklose. Dokumente apibrėžiamas mokyklos darbuotojų, savivaldybių ir valstybės vaidmuo. Tačiau šios Lietuvos Švietimo ir mokslo ministerijos rekomendacijos nėra privalomos, jų turinys ir formuluotės yra abstrakčios, pavyzdžiui, „socialinių ir emocinių kompetencijų vystymas, teigiamo mikroklimato kūrimas, teigiamų mokinių vertybių formavimas“. Jose įvardijami tikslai ir būdai, kaip jų siekti, nėra pakankamai konkretūs, dažniausiai pačioms mokykloms paliekama nuspręsti, kokius prevencijos metodus taikyti. Apie patyčias dėl seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės neužsimenama, o tai reiškia, kad LGBTQI mokinių problemos yra ignoruojamos ar bent jau nemanoma, kad joms reikia atskirų prevencijos metodų.

2.4. LGBTQI mokinių patirtys

Remiantis Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūros 2012 m. Lietuvoje atlikta LGBTQI asmenų apklausa, 50% apklaustųjų vengia atvirai kalbėti apie savo seksualinę orientaciją mokykloje, nes bijo užpuolimų, grasinimų ar patyčių (FRA, 2013). Tais pačiais metais atliktos Eurobarometro apklausos rezultatai atskleidžia dar didesnius skaičius: 81% LGBTQI mokinių Lietuvoje slepia savo LGBTQI tapatybę (Eurobarometer, 2012).

2015 m. LGL atliko nedidelės apimties tyrimą, kuriame 166 homoseksualių ir biseksualių mokinių klausė apie tai, kaip jie suvokia homofobines patyčias. Paaiškėjo, kad dauguma LGBTQI asmenų mokykloje nesijautė saugūs. Tik 24% respondentų teigė, kad nejautė jokie pavojaus dėl savo seksualinės orientacijos, o 30% LGBTQI mokinių nesijautė saugūs arba jautėsi visiškai nesaugūs. Berniukai jautėsi nesaugesni nei mergaitės: 39% vyriškos lyties mokinių nurodė, kad nerimauja dėl savo saugumo, o tokių mergaičių buvo 20%. Panašiai, kaip ir ES Pagrindinių teisių agentūros pateiktuose rezultatuose, 52% mokinių mokykloje slepia savo seksualinę orientaciją, apie ją žino tik artimiausi žmonės. 79% mokinių patyrė patyčias dėl savo seksualinės orientacijos. Tik 21% apklaustųjų nurodė, kad niekada arba beveik niekada nesusidūrė su minėtomis patyčių formomis.

Daug mokinių mano, kad homofobijos mokyklose problemą padėtų išspręsti lytiškumo ugdymas ir diskusijos apie LGBTQI problemas (LGL, 2015). Daugiau nei pusė mokinių mano, kad mokyklose trūksta aiškių taisyklių, apibrėžiančių, kaip tinkamai reaguoti į patyčias dėl seksualinės orientacijos. Remiantis Lietuvos Gėjų lygos duomenimis, akivaizdu, kad patyčios dėl seksualinės orientacijos yra labai paplitusi, nors visiškai nepripažįstama, problema. Tyrime nurodoma, kad patys su tuo susiduriantys mokiniai mano, kad ją spręsti veiksmingiausia būtų kalbant apie LGBTQI kylančius sunkumus ir HT patyčias.

2017 m. birželį LGL atliko dar vieną anoniminę apklausą, kurios metu 475 LGBTQI gimnazistų nuo 14 iki 18 metų buvo klausiama apie jų patirtį Lietuvos mokyklose. 57% LGBTQI mokinių pripažino, kad dažnai arba labai dažnai susidūrė su homofobinėmis patyčiomis ir negavo jokios paramos. Nors 55% apklaustųjų teigė, kad jų mokykloje buvo organizuojamos kampanijos prieš patyčias, 73% nurodė, kad jokioje mokymo medžiagoje nebuvo užsimenama apie LGBTQI temas. 89% niekada negirdėjo savo mokytojų teigiamai kalbant apie LGBTQI asmenis. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad tik 38% respondentų nepatyrė patyčių iš mokyklos darbuotojų (LGL, 2017). Šie skaičiai patvirtina 2012 m. ES Pagrindinių teisių agentūros atliktos LGBTQI asmenų apklausos išvadas, pagal kurias 31% LGBTQI mokinių pripažino, kad jautėsi diskriminuojami mokyklos darbuotojų (FRA, 2014). Abiejuose tyrimuose paaiškėjo, kad LGBTQI asmenys mokyklos aplinkoje patiria didžiulį priešišumą. Nepaisant labai paplitusios bendraamžių diskriminacijos, mokyklos darbuotojai, užuot kovoję su šia problema, ją ignoruoja ir net patys prie jos prisideda.

2.5. Mokytojų požiūris į LGBTQI problemas

Tyrimai apie mokytojų požiūrį į HT patyčias atskleidžia, kad mokytojai jas laiko mažiau paplitusiomis nei mokiniai, o tai rodo, kad trūksta informuotumo ir žinių, kaip jas atpažinti. Kartu su LGBTQI mokinių tyrimu LGL tyrė ir mokytojų požiūrį į homofobines patyčias. Iš 136 respondentų beveik pusė mokytojų (47%) galvojo, kad nepažįsta nė vieno LGBTQI asmens, 27% teigė, kad pažįsta kelis, 16% sakė, kad pažįsta vieną asmenį, o 10% nebuvo tikri, ar pažįsta LGBTQI asmenų. Apklausos duomenys rodo, kad didžioji dauguma (67.6%) mokytojų neskatina atvirai kalbėti apie savo seksualinę orientaciją. Tik 17.6% mokytojų pritaria tam, kad mokiniai pasisakytų apie savo seksualinę orientaciją ir mano, kad palaikytų apie tai pasisakiusį jauną žmogų. Daugiau nei pusė respondentų teigė, kad jų mokykloje homofobinio pobūdžio patyčių nėra, o 41.2% mokytojų manė, kad nėra pakankamai kvalifikuoti spręsti šią problemą, kad ją turėtų spręsti specialistai – psichologai ir socialiniai darbuotojai (LGL, 2015). Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad dauguma mokytojų nepastebi ar nenori pastebėti homofobinio pobūdžio patyčių, taip patvirtindami įsigalėjusią nuomonę, kad Lietuvos mokyklose vyrauja tendencija ignoruoti homofobinio pobūdžio patyčias. Atsižvelgiant į tai, kad nėra nacionalinės kovos su patyčiomis sistemos, o mokyklos turi pačios įgyvendinti prevencines priemones, nepakankamas mokyklos darbuotojų informuotumas yra svarbiausia priežastis, kodėl HT patyčios neatpažįstamos ir su jomis nekovoja.

2.6. Patyčių prevencija: projekto apžvalga

Lietuvoje nėra nacionalinio lygmens privalomų sisteminių patyčių prevencijos programų. Nors mokyklų vadovybė teisiškai yra įpareigota užtikrinti saugią aplinką mokiniams ir mokyklos darbuotojams ir reaguoti į patyčias, egzistuojančios gairės nėra pakankamai konkrečios, o mokyklos turi pačios tvarkytis su patyčiomis. Jos gali nuspręsti neįgyvendinti rekomendacijų, o net nusprendus jas įgyvendinti, mokyklos darbuotojams gali pritrūkti būtinos patirties, noro ar išteklių sėkmingai prevencijai vykdyti. Kadangi nacionalinėse gairėse neaptariama HT patyčių problema, o tęstinių edukacinių iniciatyvų konkrečiai kovai su HT patyčiomis nėra, LGBTQI mokinių mokyklose patiriama diskriminacija ir toliau yra ignoruojama nacionaliniu ir mokyklos lygiu. Nevyriausybinių organizacijų inicijuoti projektai yra paskiri ir negali visiškai užtikrinti, kad HT patyčios mokyklose būtų nuolat atpažįstamos, užkardytos ir su jomis kovojama. HT patyčių pobūdis skiriasi nuo patyčių

kitais pagrindais, nes nuo jų kenčiantys mokiniai gali patirti atskirtį ne tik mokyklos aplinkoje, bet ir dėl nepakankamo palaikymo šeimoje. Tačiau su patyčiomis iš LGBTQI asmenų galima kovoti tik netiesiogiai per bendrus patyčių prevencijos projektus.

Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras, įgyvendinęs Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir vaikų paramos programą 2008 – 2011 m., 2011 m. pradėjo įgyvendinti OLWEUS patyčių prevencijos programą. Ji įgyvendinama vidurinėse mokyklose siekiant sumažinti patyčių ir kitokio antisocialinio elgesio paplitimą. Programos tikslas – apmokyti visus mokyklos darbuotojus atpažinti patyčias ir tinkamai į jas reaguoti. Iki 2015 m. maždaug trečdalis visų Lietuvos mokyklų įsitraukė į šią programą. Tačiau svarbu paminėti ir tai, jog programoje dalyvaujančios mokyklos negali teikti paraiškų dalyvauti kitose panašiose patyčių prevencijos programose. Nors ši programa įgyvendinama iki šiol, nuo 2015 m. jos nebefinansuoja Europos socialinis fondas. Todėl mokyklos pačios turi sumokėti už programos dėstytojų paslaugas arba pasinaudoti bendrais Lietuvos fondais, o kitas išlaidas padengia Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras (SPPC, 2017). Galima teigti, kad dėl sumažėjusių finansavimo galimybių šioje programoje dalyvauja mažiau mokyklų ir todėl ji mažiau prisideda prie patyčių prevencijos nacionaliniu lygiu.

Lietuvos „Vaikų linija“ inicijavo vieną geriausiai žinomų ir tikriausiai efektyviausių kovos su patyčiomis kampanijų. Be psichologinės pagalbos vaikams ir paaugliams teikimo telefonu ir internetu, „Vaikų linija“ kasmet organizuoja akciją „Savaitė be patyčių“. Ja siekiama didinti suvokimą apie problemos mastą ir skatinti visuomenę prisidėti prie patyčių prevencijos. Rengiama ir dalijama informacinė medžiaga vaikams, paaugliams, mokyklų darbuotojams, tėvams ir bendrai auditorijai, organizuojami mokymai mokyklų darbuotojams. Šioje kampanijoje dalyvauja dauguma visos Lietuvos mokyklų: 2016 m. dalyvavo 1100 ugdymo įstaigų („Vaikų linija“, 2016)

2016 m. „Vaikų linija“ užmezgė partnerystę su Švedijos organizacija „Draugai“, kuri nuo 1997 m. užsiima patyčių ir smurto prevencija. Tikimasi, kad partnerių patirtis padės „Vaikų linijai“ įdiegti naujus patikimus šios problemos sprendimo metodus ir sukurti saugesnę aplinką Lietuvos mokyklose (EAN, 2017).

2.7. Informuotumo didinimas

Kadangi LGBTQI bendruomenės diskriminavimo mastai nacionaliniu lygiu yra dideli, o projektų, skirtų mokyklose tiesiogiai kovoti su HT patyčiomis, trūksta, informuotumo didinimas yra viena iš kelių priemonių, naudojamų siekiant pagerinti LGBTQI asmenų padėtį. Tačiau reikia pažymėti, kad kampanijas visada organizuoja ne nacionalinės institucijos, o nevyriausybinių sektoriaus organizacijos, o tai reiškia, kad valdžios institucijos ir toliau ignoroja LGBTQI problemas.

LGL kartu su tarptautiniais partneriais ILGA-Europe ir TGEU 2016 m. inicijavo palyginti sėkmingą socialinę kampaniją „#TRANS_LT“. YouTube kanale socialinė reklama, kurioje translyčiai asmenys pasakojo savo istorijas, sulaukė daugiau nei 30 000 peržiūrų, ji taip pat buvo transliuojama per televiziją. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje informacijos apie translyčių asmenų bendruomenę yra mažai, kampanija žymiai prisidėjo prie šios grupės patiriamų problemų žinomumo visuomenėje didinimo. Dėl to Nacionaliniuose lygybės ir įvairovės apdovanojimuose ji buvo nominuota „Metų proveržio“ kategorijoje (LGL, 2017; National Report to the UN HRC, 2016).

Dar viena pastarojo meto iniciatyva, skirta atkreipti visuomenės dėmesį į LGBTQI problemas, yra platforma „Išgirsti“. Buvo sukurtas naujas portalas, kuriame galima gauti kokybišką pagalbą ir lengvai rasti susistemintą LGBTQI asmenims aktualios informacijos, be to, iniciatoriai organizuoja savanoriams ir profesionalams skirtus mokymus apie emocinę paramą ir siekia ugdyti jų sugebėjimus geriau suprasti ir palaikyti LGBTQI asmenis. Taip pat „Išgirsti“ rengia filmų peržiūras ir diskusijas LGBTQI temomis (In Corpore, 2015). 2016 m. pasirodė nemažai vaizdo įrašų, kuriuose LGBTQI asmenys ir juos palaikantys žmonės pasakoja asmenines istorijas. Kai kuriuose kalbėjo gerai žinomi žmonės, o YouTube kanale šie vaizdo įrašai buvo peržiūrėti daugiau nei 40 000 kartų.

Tyrimo rezultatai

3. Tyrimo rezultatai

3.1. Valstybės atsakas

Praktiniame tyrime buvo patvirtinti pagrindiniai dokumentų tyrimo metu nustatyti iššūkiai (žr. aukščiau). Pasak tikslinės grupės ekspertų, nei Švietimo ir mokslo ministerijos darbotvarkėje, nei atskirose mokyklose nėra jokių HT patyčių prevencijos strategijų. Be to, teisės aktuose HT patyčios neįvardijamos kaip ypatingas iššūkis.

Kitas iššūkis yra tai, kad HT patyčios nėra apibrėžtos Lietuvos teisės aktuose. Be to, ugdymą reglamentuojančiuose teisės aktuose nereikalaujama įgyvendinti programų, susijusių su patyčių mokyklos bendruomenėje pripažinimu. Tokias programas siūlo tik švietimo centrai. Ekspertai nematė nė vienos mokytojams skirtos programos, konkrečiai kalbančios apie LGBTQI. Ekspertų nuomone, reikėtų akcentuoti tai, jog antidiskriminacinėje politikoje ir procedūrose dėmesys paprastai skiriamas visiems diskriminacijos aspektams ir priežastims, išskyrus seksualinę orientaciją, kai kuriais atvejais bijoma prieštaringos reakcijos.

Kita vertus, seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės temos yra įtrauktos į Sveikatos, lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai bendrąją programą, kurią patvirtino Švietimo ir mokslo ministerija (taip vadinamoji „Lytiškumo ugdymo ar Lytinio švietimo programa“). Ekspertai pabrėžė, kad šias temas būtų galima integruoti į biologijos, religijos ir etikos pamokas. Tačiau ugdymo metodologijoje nepatikslinkta, kaip tokias temas dėstyti, o mokytojai nėra pakankamai kvalifikuoti, kad galėtų kalbėti šiomis temomis. Ekspertai taip pat nurodė, kad gera žinia yra tai, jog Švietimo ir mokslo ministerija parengė rekomendacijas dėl minėtos programos įgyvendinimo pradinėse mokyklose. Tačiau buvo pastebėta, kad su LGBTQI susijusios temos ten ir vėl neminimos, bijant visuomenės reakcijos.

Be to, ekspertai nurodė, kad Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, kuriame yra nuostata, kad bet kokia informacija, kuria skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata, yra žalinga nepilnamečiams ir turėtų būti ribojama. Ekspertai pabrėžė, kad šis įstatymas nulemia, kiek saugiai ir patogiajai jaučiasi žmonės, kalbėdami šia tema.

3.2. Homofobinių ir transfobinių patyčių paplitimas ir jų atpažinimas (pripažinimas)

3.2.1. Individualus požiūris

Fokus grupių dalyviai nurodė, kad HT patyčios Lietuvos mokyklose labai paplitusios. Tačiau, jų nuomone, jos dažniausiai neatpažįstamos ir todėl galiausiai nesulaukiama jokio atsako. Todėl reikia bendresnio atsako iš mokyklos pedagogų bendruomenės ir mokyklos bendruomenės apskritai. Kita vertus, tėvai nurodė, kad labai nedaug tėvų norėtų reaguoti į HT patyčias ir, pasiūlius ko nors imtis, iš kitų tėvų ir mokytojų tikriausiai būtų sulaukta pasipriešinimo. Dauguma fokus grupėse dalyvavusių specialistų ir tėvų nurodė, kad, norint atpažinti HT patyčias ir išmokti į jas reaguoti, būtina organizuoti mokymus. Be to, visose mokyklose į tokius mokymus turi būti žiūrima vienodai, jie neturi priklausyti nuo asmeninės mokytojų iniciatyvos (žr. 3.4. poskyrį).

3.2.2. Mokyklos aplinka

Mokyklų bendruomenėse pastebėtų patyčių situacijų paplitimas praėjusiais metais pavaizduotas žemiau esančioje 1-oje lentelėje. Internetinėje apklausoje parinkti klausimai, panašūs į naudotus Tarptautinės moksleivių vertinimo programos (angl. PISA) tarptautiniame klausimyne, kad būtų galima palyginti rezultatus². PISA 2015 m. ataskaitoje apytiksliai pateikiami patyčių aukų skaičiai, nurodant mokinių, kelis kartus per mėnesį susiduriančių su tam tikru elgesiu, dalį procentais. Siekiant išsiaiškinti, kaip dažnai LGBTQI mokiniai patyrė įvairaus pobūdžio patyčias, buvo pateikti tokie patys klausimai (žr. 1-ą lentelę). Įdomu tai, kad į klausimą, kaip dažnai susiklosto patyčių prieš LGBTQI mokinius situacijos, dauguma mokyklos pedagogų atsakė, kad nežino (daugiau nei 40% kiekvienai patyčių situacijai).

1 lentelė: Respondentų pasiskirstymas procentais pagal patyčių paplitimą jų mokykloje atsakant į klausimą „Kaip dažnai aprašytos situacijos susiklostė jūsų mokykloje per praėjusius metus?“ – lyginant su panašiomis prieš LGBTQI mokinius nukreiptų patyčių situacijomis ir PISA tarptautiniais rezultatais

Dažnumas	Niekada arba beveik niekada	Kelis kartus per metus	Dažnai (ne mažiau nei kelis kartus per mėnesį)	Nežinau	Kelis kartus per mėnesį, nukreipta prieš LGBTQI mokinius	PISA rezultatai ir mokinių požiūris – patyčių, vykusių kelis kartus per mėnesį, tipai
Situacijos						
Mokiniai pravardžiuoja kitus mokinius	9.7%	19.4%	61.1%	9.7%	netaikoma	netaikoma
Mokiniai kitų mokinių tyčia nepriima į įvairias veiklas	25%	29.2%	34.7%	11.1%	7%	6.8%
Mokiniai šaiposi iš kitų mokinių	9.7%	23.6%	61.1%	5.6%	8.4%	9.2%
Mokiniai kitus mokinius gąsdina (jiems grasina)	36.1%	30.6%	22.2%	11.1%	4.2%	4.8%

2 OECD (2017), PISA 2015 Results (Volume III): Students' Well-Being, PISA, OECD Publishing, Paris, p. 137. Available at: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264273856-en>

Dažnumas	Niekada arba beveik niekada	Kelis kartus per metus	Dažnai (ne mažiau nei kelis kartus per mėnesį)	Nežinau	Kelis kartus per mėnesį, nukreipta prieš LGBT-QI mokinius	PISA rezultatai ir mokinių požiūris – patyčių, vykusių kelis kartus per mėnesį, tipai
Situacijos						
Mokiniai atima kitų mokinių daiktus ar juos sugadina	37.5%	34.7%	22.2%	5.6%	4.2%	4.2%
Mokiniai kitus mokinius muša ar stumdo	36.1%	33.3%	20.8%	9.7%	5.6%	4.4%
Mokiniai apie kitus mokinius skleidžia bjaurias paskalas	8.3%	20.8%	62.5%	8.3%	11.1%	7.9%
Mokiniai apie kitus rašo neigiamus komentarus internete	16.7%	25%	26.4%	31.9%	8.4%	netaikoma
Mokiniai kitus mokinius seksualiai liečia	56.9%	6.9%	5.6%	30.6%	8.4%	netaikoma

Atsakydami į klausimus apie tam tikrų patyčių situacijų paplitimą, dauguma respondentų nurodė, kad praėjusiais metais labiausiai buvo paplitusios toliau išvardytos situacijos, pasitaikiusios dažnai arba ne mažiau kaip kelis kartus per mėnesį: mokiniai kitus mokinius pravardžiavo (61.1%), mokiniai iš kitų mokinių šaipėsi (61.1%), skleidė bjaurias paskalas apie kitus (62.5%). Kitoks elgesys nebuvo įvardytas kaip paplitęs, nes mažiau respondentų nurodė, kad jis pasireiškė labai dažnai arba kelis kartus per mėnesį.

Atsakymai į klausimą, kokie mokiniai yra labiausiai pažeidžiami dėl anksčiau minėtų patyčių situacijų, pasiskirstė taip: mokiniai iš nepasiturinčių šeimų (45.8%), mokiniai, susiduriantys su mokymosi sunkumais (41.7%), viršsvorio turintys mokiniai (41.7%), mokiniai, neatitinkantys berniuko ar mergaitės įvaizdžio (29.2%), mokiniai iš migrantų šeimų (4.2%).

Didžioji dauguma respondentų (62.5%) mano, kad HT patyčios nepaplitusios mokyklose, 36.1% – nepaplitusios, o 26.4% – visai nepaplitusios. 25% respondentų mano, kad HT patyčios yra paplitusios, o 12.5% nurodė, kad nežino. 1/3 manė, kad mokiniai jų mokykloje patyrė HT patyčias arba girdėjo neigiamų pastabų apie LGBTQI bendruomenę, tačiau dauguma atsakė, kad nežino (44.4%) arba kad tokios patyčios nevyksta (22.2%). Tačiau iš specialistų ir tėvų (mokinių) sudarytose fokus grupėse paaiškėjo, kad HT patyčios mokyklose yra, tačiau jos yra paslėptos arba pedagogai jų neatpažįsta. Tikslinėje grupėje dalyvavę tėvai ir mokiniai pabrėžė, kad jos yra paplitusios ir vyksta kasdien.

Internetinės apklausos dalyvių paklausus, ar pažįsta LGBTQI mokinių (asmenų) iš savo mokyklos, tik 13.9% atsakė, kad pažįsta, o dauguma atsakė, kad nepažįsta (86.1%). Iš tų, kurie nepažįsta, 25.4% manė, kad LGBTQI asmenų gali būti, dauguma (57.1%) atsakė, kad apie LGBTQI asmenis savo mokykloje neturi nuomonės, o 17.5% atsakė, kad, jų manymu, jų mokykloje LGBTQI asmenų nėra. Tačiau fokus grupės dalyviai (mokytojai, mokiniai ir tėvai) sakė, kad pažįsta LGBTQI asmenų

savo mokykloje. Šią tendenciją galima paaiškinti tuo, kad LGBTQI kausimas vis dar yra tabu, o dauguma mokinių mokyklose savo seksualinės orientacijos ir (arba) lytinės tapatybės neatskleidžia.

Pabrėžtina, kad internetinės apklausos dalyviai nė vieno elgesio tipo (nurodyto 2-oje lentelėje) nenurodė kaip labai paplitusio, o tai reiškia, kad nebuvo situacijų, kurias daugiau nei pusės apklaustųjų būtų įvardiję kaip paplitusias, skirtingai nuo atsakymų į klausimus apie patyčių situacijas apskritai (1-a lentelė). Iš visų išvardytų situacijų labiausiai paplitusios, vykstančios ne mažiau kaip kelis kartus per mėnesį, buvo šios: kai kitas mokinyš vadinamas gėjumi, pederastu, lesbiete ir kitais panašiais neigiamais žodžiais (30.6%), kai mokiniai kitiems mokiniams sako „nesielk kaip mergaitė“ (berniukams) ar „nesielk kaip berniukas“ (mergaitėms) ir pan. (29.2%). Mokiniai kitų mokinių vadinami įvairiais kitais būdais, nesusijusiais su LGBTQI (31.7%).

Kitos situacijos buvo įvardytos kaip nepaplitusios. Daug apklaustųjų nurodė, kad žemiau esančioje 2-oje lentelėje išvardytos situacijos jų mokykloje niekada arba beveik niekada nebuvo susiklosčiusios: mokiniai palieka LGBTQI mokinius tikslingai neįtraukdami jų į veiklą, mokiniai šaiposi iš LGBTQI mokinių, mokiniai grasina LGBTQI mokiniams, mokiniai atima arba sugadina LGBTQI mokinių daiktus, LGBTQI mokinius kiti mokiniai muša arba stumdo. Didelė dalis respondentų nežinojo apie tokį elgesį (daugiau nei 40% kiekvienam tipui); jie nurodė, kad nežinojo ir apie kitokį elgesį, kai: mokiniai apkalba LGBTQI mokinius, rašo neigiamus komentarus apie LGBTQI mokinius internete, LGBTQI mokinius kiti mokiniai seksualiai liečia (žr. 2-ą lentelę).

2 lentelė: Respondentų atsakymų apie patyčių paplitimą jų mokyklose pasiskirstymas, atsakant į klausimą: „Kaip dažnai nurodytos situacijos pasitaiko jūsų mokykloje?“

Dažnumas Situacijos	Niekada arba beveik niekada	Kelis kartus per metus	Dažnai (ne mažiau nei kelis kartus per mėnesį)	Nežinau
Mokiniai kitus mokinius vadina gėjais, pederastais, lesbietėmis ar kitais panašiais neigiamais žodžiais	20.8%	43.1	30.6%	5.6%
Mokiniai kitiems mokiniams sako „nesielk kaip mergaitė“ (berniukams) ar „nesielk kaip berniukas“ (mergaitėms) ir pan.	29.2%	30.6%	29.2%	11.1%
Mokiniai kitų mokinių vadinami įvairiais kitais būdais, nesusijusiais su LGBTQI	18.1%	23.6%	31.7%	16.7%
Mokiniai palieka LGBTQI mokinius tikslingai neįtraukdami jų į veiklą	44.4%	6.9%	7%	41.7%
Mokiniai šaiposi iš LGBTQI mokinių	41.7%	4.2%	8.4%	45.8%

Dažnumas Situacijos	Niekada arba beveik niekada	Kelis kartus per metus	Dažnai (ne mažiau nei kelis kartus per mėnesį)	Nežinau
Mokiniai grasina LGBTQI mokiniams	45.8%	5.6%	4.2%	44.4%
Mokiniai atima arba sugadina LGBTQI mokinių daiktus	48.6%	4.2%	4.2%	43.1%
Mokiniai muša LGBTQI mokinius ar juos stumdo	48.6%	2.8%	5.6%	43.1%
Mokiniai apkalba LGBTQI mokinius	29.2%	15.3%	11.1%	44.4%
Mokiniai rašo neigiamus kome- ntarus apie LGBTQI mokinius internete	31.9%	6.9%	8.4%	52.8%
LGBTQI mokinius kiti mokiniai sek- sualiai liečia	41.7%	5.6%	4.2%	48.6%

Visi tikslinėse grupėse dalyvavę mokiniai nurodė, kad tokie žodžiai kaip gėjus, pederastas, lesbi-
etė ir kiti mokykloje naudojami kasdien ir, jų nuomone, mokytojai juos taip pat nuolat girdi, tačiau
į juos reaguoja kaip į įprastus keiksmažodžius, daugiausia juos ignoruodami. Vienas iš mokytojų
nurodė, kad į tokias pastabas reaguoja visą laiką, kitas nurodė, kad jas dažniausiai ignoruoja, nes
pradinėse klasėse jas retai išgirsta.

Mokiniai nurodė, kad žino atvejų, kai homoseksualiems, translyčiams ar transseksualiems
žmonėms kilo grėsmė būti kitų mokinių fiziškai sužalotiems arba jiems buvo grasinama. Jų nuo-
mone, tokios situacijos dažniau pasitaiko mažesniuose miesteliuose ir tarp jaunesnio amžiaus
mokinių nei miestuose tarp vyresnių. Pasak mokinių, paskalos apie kurio nors mokinio sek-
sualumą mokykloje yra dažnos. Tačiau mokiniai to nelaiiko patyčiomis. Kita vertus, šios paska-
los dažnai virsta patyčiomis. Mokiniai mano, kad mokykloje yra daug žmonių, turinčių neigiamą
išankstinį nusistatymą prieš LGBTQI, tačiau apie tai nekalbama. Fokus grupės metu pabrėžta, kad
HT patyčios nukreiptos nebūtinai tik prieš LGBTQI asmenis, bet gali būti panaudotos ir prieš bet
kurį kitaip atrodantį ar besielgiantį mokinį.

Didžioji dauguma (63.9%) mokyklos bendruomenės atstovų, dalyvavusių internetinėje apklau-
soje, nurodė, kad retai girdėjo arba niekada negirdėjo neigiamų komentarų apie LGBTQI ben-
druomenę, 19.4% teigė, kad tokių pastabų išgirsta kelis kartus per metus, o 16.6% -- kelis kartus į
mėnesį.

Internetinės apklausos dalyvių paklausus apie neigiamus komentarus, jie atsakė, kad girdi homo-
fobiškus žodžius: LGBTQI terminologija vartojama įžeidžiančiai arba pravardžiuojantis, įžeidinė-
jant, arba vartojami tokie žodžiai kaip „pederastas“, „lesbė“, „iškrypėlis“, gėjai vadinami ligoniais,
įžeidinėjami kitais žodžiais. Kai kurie respondentai nurodė, kad komentarai buvo tokie skaudinan-
tys, jog dalyviai net nenorėjo jų pakartoti. Kiti užrašė girdėtus komentarus, prilygstančius neapy-
kantos ir smurto kurstymui. „Jie turėtų slėptis ir tylėti“, „Pederastus reikėtų sušaudyti (uždaryti,
gydyti), „Jei pamatyčiau panašų, primuščiau“. Respondentai užrašė iš mokinių išgirstus kome-
ntarus apie LGBTQI bendruomenę.

Internetinės apklausos dalyvių buvo klausama, ar jie girdėjo neigiamų komentarų apie LGBTQI bendruomenę iš mokykloje dirbančių kolegų. Dar didesnė dalis nurodė, kad taip atsitinka retai arba visai neatsitinka (75%), atsitinka kelis kartus per metus (18.1%) arba dažniau (7%). Kaip nurodyta apklausoje, kartais pedagogų ir kitų mokyklos darbuotojų komentarai buvo gana panašūs į mokinių: su LGBTQI susiję žodžiai vartojami kaip įžeidimai arba neigiama prasme, jie vadinami iškrypėliais, bjaurybėmis, gėjais ir potencialiais vaikų tvirkintojais. Kai kurie pabrėžė, kad homoseksualai per daug reiškiasi arba reikalauja per daug teisių, nori įsivaikinti ir žygiuoja gatvėmis, tačiau fokus grupių dalyviai išreiškė kitokią nuomonę. Visi mokiniai ir tėvai (išskyrus vieną) sakė, kad neigiami komentarai apie LGBTQI asmenis mokyklose plačiai naudojami mokinių ir mokytojų. Pedagogų apklausos rezultatai skyrėsi, jie daugiausia nurodė, jog nei iš mokinių, nei iš savo kolegų negirdėjo neigiamų komentarų apie LGBTQI bendruomenę.

Respondentų paklausus, ar mokiniai atskleidžia savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę, dauguma nurodė, kad mokiniai to nedaro (52.8%), daug respondentų nurodė, kad nežino (27.8%). Nedidelė dalis (12.5%) respondentų teigė, kad keli mokiniai atskleidė, 5.6% nurodė, kad tai įvyko vieną kartą, o 1.4% atsakė, kad savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę yra atskleidę daug mokinių.

Daugiau nei pusė (54.2%) respondentų nežinojo, kaip mokiniai atskleidžia savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę. Daug respondentų laikėsi nuomonės, kad mokiniai atsiskleidžia tik žmonėms, kuriais pasitiki (23.6%), arba kad jie slepia savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę (15.3%). Tik 1.4% manė, kad mokiniai pasisako visiems, 1.4% atsakė, kad „atrodo, kad jie elgiasi taip pat, kaip ir heteroseksualūs asmenys“, 1.4% respondentų nurodė, kad mokiniai pasisakė apie savo lytinę tapatybę ir seksualinę orientaciją anketinėse apklausoje.

Fokus grupių mokiniai nurodė, kad abejojo, ar mokyklos darbuotojams atskleisti savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę, nes pedagogai dažnai patarė jiems apie tai nepasakoti. Mokiniai taip pat bijo šia tema kalbėtis su psichologais ar socialiniais pedagogais, baimindamiesi, kad nebus išsaugota paslaptis. Kai kurie atsakė, kad LGBTQI mokiniai taip pat bijo, kad ši informacija gali būti perduota jų tėvams, kadangi bijodami neigiamos reakcijos ne visi buvo savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę atskleidę tėvams. Jie kalbėtusi su mokyklos darbuotoju tada, jeigu jis (ji) būtų iš LGBTQI bendruomenės arba, retais atvejais, su mokytojais, kurie mokykloje palaiko LGBTQI mokinius.

Internetinės apklausos rezultatai parodo, kad tik trečdalis respondentų galvoja, kad LGBTQI asmenys turėtų galėti atskleisti savo seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę mokykloje. Panaši dalis, 27.8%, su tuo nesutiko, o 36.1% pasirinko atsakymą „nei sutinku, nei nesutinku“. Didžioji dauguma pritarė, kad mokykla turėtų užkirsti kelią neigiamiems komentarams apie LGBTQI bendruomenę arba su jais kovoti (55.6%) ir atsižvelgti į LGBTQI mokinių gerovę (63.9%), užtikrinti, kad jie nepraleidinėtu pamokų dėl neigiamos atmosferos (72.2%), užtikrinti, kad jie mokykloje jaustųsi gerai (76.4%) (išsamesni atsakymai pateikiami 3-ioje lentelėje).

Atsakymas Teiginys	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Mokykla turėtų užsiimti negatyvių komentarų apie LGBTQI prevencija ar kovoti su jais	8.3%	9.7%	26.4%	34.7%	20.8%
LGBTQI asmenys turėtų turėti galimybę atskleisti savo seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę mokykloje	18.1%	9.7%	36.1%	20.8%	15.3%

Atsakymas Teiginys	Visiškai nesutinku	Nesutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Sutinku	Visiškai sutinku
Mokykla turėtų atsižvelgti į LGBTQI mokinių gerovę	23.6%	8.3%	23.6%	40.3%	23.6%
Tyrimai rodo, kad LGBTQI mokiniai praleidžia pamokas dėl neigiamos atmosferos: mokykla turėtų užtikrinti, kad jie nepraleistų pamokų	8.3%	4.2%	15.2%	50%	22.2%
Tyrimai rodo, kad LGBTQI mokinių savižudybės rizika yra aukštesnė nei heteroseksualių vyriškos (moteriškos) lyties mokinių: mokykla turėtų užtikrinti, kad jie jaustųsi saugiai mokykloje	6.9%	2.8%	13.9%	40.3%	36.1%

Trečdalis respondentų atsakė, kad nežino, ar LGBTQI mokinių akademiniai pasiekimai buvo prastesni nei kitų mokinių (31.9%). Trečdalis manė, kad LGBTQI mokinių akademiniai rezultatai nėra prastesni nei kitų mokinių (33.3%). Apytikriai 22.2% nurodė, kad jie tikriausiai nėra prastesni nei kitų mokinių akademiniai pasiekimai, o 9.7% atsakė, kad jie gali būti prastesni.

3.2.3. Šeimos aplinkoje ir už jos ribų (šeima, draugai ir mokykla)

Fokus grupių rezultatai parodė, kad ir mokiniai, ir tėvai į įvairovę žiūri tolerantiškai. Jie sakė, kad mokiniai bandė patys sustabdyti patyčias arba išreikškė paramą tiems, iš kurių buvo tyčiojama. Ne visi yra iš nestereotipiškai mąstančių šeimų. Tačiau tolerantiška pasaulėžiūra susiformavo bendraujant su LGBTQI asmenimis arba esant vienu iš jų. Vienam mokiniui nebuvo patogų kalbėti šia tema; jis teigė, kad LGBTQI asmenys neturėtų „demonstruotis“.

Kai kurie mokiniai kalbėdami apie LGBTQI bendruomenę ir HT patyčias savo šeimose jautėsi saugiai. Mokiniai iš šeimų, kuriose vyrauja HT pažiūros, pripažino, kad tolerancija LGBTQI asmenims jiems nebuvo įprasta, o kai kurie apie tai niekada nekalbėtų arba vengtų apie tai kalbėti su savo šeimos nariais. Tokie mokiniai turėtų išmokti, kaip priimti ir reaguoti į LGBTQI mokinius įvairiose situacijose, pavyzdžiui, su jais bendraujant, arba išreiškiant palaikymą asmeniui, kuris patyrė patyčias dėl to, kad neatitiko tradicinių ir stereotipinių lyčių vaidmenų arba todėl, kad priklausė LGBTQI bendruomenei.

Visi fokus grupėse dalyvavę tėvai sakė, kad su savo vaikais kalbasi apie žmones, kurių seksualinė orientacija ir lytinė tapatybė yra kitokia, vienas respondentas pasakė, kad po to, kai vaikas pasakė esantis biseksualus, pradėjo ieškoti daugiau informacijos. Tėvai nurodė, kad jiems nekyla sunkumų su savo vaikais kalbėtis apie seksualinę tapatybę. Tačiau jie pripažino, kad Lietuvoje tolerancija LGBTQI asmenims nėra paplitusi. Tėvai sutiko, kad ši tema daugelyje šeimų vis dar yra tabu. Todėl daug vaikų taip pat bijo liesti šią temą ir jaučiasi pernelyg nesaugūs, kad galėtų pasisakyti esantys LGBTQI. Todėl bent jau mokyklose būtina sukurti saugią ir priimančią aplinką.

Tačiau daug fokus grupėse dalyvavusių specialistų pabrėžė, kad mokykla tėra visuomenės atspindys, o joje HT pažiūros vis dar gajos, ir labai dažnai mokyklos nedrįsta ko nors imtis, kad spręstų HT patyčių problemą, nes bijo tėvų reakcijos.

3.3. Mokyklos bendruomenės reakcija į HT patyčias

3.3.1. Mokyklos administracija

Fokus grupėse dalyvavę ekspertai sutiko, kad LGBTQI temos visuomenėje yra nepopuliarios ir ypač jautrios, o mokykla yra visuomenės atspindys. Jei visuomenėje gajos homofobinės pažiūros, nieko stebėtino, kad jos atsispindi ir mokyklos aplinkoje įvairiuose lygmenyse: administracijoje, tarp mokytojų, mokinių ir tėvų.

Ekspertai sutiko, kad ne tik mokytojai, bet ir visa mokyklos bendruomenė yra linkusi neigti (ignoruoti) patyčių savo mokykloje reiškinį, nes nežino, ką daryti (pripažinti, vykdyti prevenciją, kovoti) su šia problema. Kai kurie dalyviai sakė, kad mokyklos direktorius (-ė) turėtų būti atsakingas (-a) už tai, kaip mokyklos bendruomenė reaguoja į patyčias apskritai ir HT patyčias konkrečiai, o kiti dalyviai manė, kad HT požiūris kyla iš vietos bendruomenės (šeimos), o tai reiškia, kad kovoti su tokio pobūdžio patyčiomis yra daug sudėtingiau nei atrodytu.

3.3.2. Mokytojai, socialiniai pedagogai ir psichologai

Didžioji dauguma (91.7%) mokyklos bendruomenės mano, kad mokyklos darbuotojai turėtų imtis veiksmų reaguodami į HT patyčias. Tačiau, pasak fokus grupių dalyvių, tai daroma retai, kadangi jie arba tokių patyčių neatpažįsta, arba nelaiko HT patyčių situacijų pakankamai rimtomis. Yra ir kitų priežasčių, kodėl nereaguojama į tokias situacijas, pavyzdžiui, nežinojimas, kaip reaguoti, kitų žmonių reakcijos baimė arba neigiamas požiūris į LGBTQI asmenis. Mažiau nei pusė (40.3%) internetinės apklausos dalyvių manė, kad turi pakankamai žinių, kad galėtų reaguoti į HT patyčias, o kita pusė manė, kad tokių žinių jiems trūksta. Apytiksliai 15.3% atsakė, kad nežino.

Tačiau tėvų ir mokinių fokus grupės dalyviai tarpusavyje sutarė, kad dauguma mokyklos darbuotojų neturi tinkamos kvalifikacijos, kad galėtų efektyviai spręsti su HT patyčiomis susijusias problemas arba diskutuoti LGBTQI temomis. Mokyklų darbuotojai dar pablogina situaciją pasirinkdami netinkamas pastabas, klausimus ir teiginius, nes tai dar labiau skatina LGBTQI mokinių diskriminaciją ir (arba) HT patyčias. Kita vertus, mokiniai prisiminė teigiamų pavyzdžių, kai mokytojai šį klausimą aptardavo pamokų metu. Deja, buvo nurodyta ir neigiamų pavyzdžių. Mokiniai pranešė apie atvejį, kai jų klasiokai, besielgiantys ir atrodantys kitaip, neatitinkantys tradicinio berniuko ar mergaitės įvaizdžio, buvo priversti išeiti iš mokyklos, kadangi mokyklos darbuotojai nestabdė patyčių jų atžvilgiu. Pasak fokus grupės dalyvių, kartais tai skatinama net tiesiogiai, pavyzdžiui, kai žodis „gėjus“ perteikiamas neigiama prasme, lyg to reikėtų gėdytis.

Kai kurie fokus grupėje dalyvavę ekspertai manė, kad daug mokytojų dar turi taip vadinamą posovietinį mentalitetą. Todėl daugelis jų nėra pakankamai kvalifikuoti atpažinti HT patyčias, užkirsti joms kelią ir su jomis kovoti. Kai kurie laikosi nuomonės, kad kartais mokytojai bijo reaguoti į LGBTQI temas arba jomis diskutuoti, nes nenori išprovokuoti neigiamos tėvų ar net mokyklos bendruomenės reakcijos.

Beveik pusė dalyvių (48.6%) nurodė, kad visada palaiko mokinius, kai išgirsta jų atžvilgiu išsakomus HT komentarus, trečdalis teigė, kad mokykloje niekada nėra girdėję tokių komentarų (30.8%), o likę atsakė, kad reaguoja dažniausiai (9.7%) arba kartais (6.7%). Respondentų buvo klausama apie mokinių reakciją į HT komentarus. Dauguma teigė, kad nežino (47.2%), ar mokiniai reaguoja, trečdalis atsakė, kad mokiniai reaguoja kartais (30.6%), o likę – kad reaguoja dažniausiai (8.3%), kai kurie – visada (1.4%), kiti – labai retai (1.4%), o kiti – niekada (5.6%).

Fokus grupių dalyviai mokyklos bendruomenės reakcijas yra linkę interpretuoti įvairiai. Pavyzdžiui, mokiniai mato spragą mokytojų požiūryje į HT patyčias ir, nors kai kurie pedagogai neturi stereotipų ir nusistatymų, jie nėra išmokyti atpažinti ir reaguoti į tokio pobūdžio patyčias. Dažnai mokytojai bando vengti tokių temų, nes bijo sukelti neigiamą mokinių ir jų tėvų reakciją. Be to, mokytojai fokus grupės metu nurodė, kad didžioji mokyklos bendruomenės dalis nereaguoja.

Pasak ekspertų, mokiniai bijo su kuo nors kalbėtis apie HT patyčias, jie bijo būti palaikytais LG-BTQI (jei tokie nėra) ir (arba) kad jų seksualinė orientacija ir lytinė tapatybė taps žinoma kitiems. Be to, LGBTQI mokiniams kalbant su darbuotojais apie seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę, kartais jiems būdavo patariama neviešinti savo seksualinės tapatybės arba nepasakoti apie savo homoseksualumą. Ekspertų nuomone, daugelis mokinių nerimauja, ar, jiems pasidalinus informacija su mokyklos darbuotojais, ji išliks konfidenciali, ypač mažesniuose miestuose, kur bendruomenės yra labai mažos, o informacija plinta labai greitai. Be to, yra mokinių, kurie gėdijasi buvimo patyčių objektu. Taigi, jie bijo pasisakyti apie savo seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę tėvams ir mokyklos darbuotojams.

Pusė respondentų teigė, kad informacija apie seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę turėtų būti pristatoma mokyklose (50%), keli nurodė, kad ji turėtų būti pristatoma, tačiau to neleidžia mokyklos vadovybė (4.2%), trečdalis šiuo klausimu nuomonės neturėjo (30.6%), o 15.3% galvojo, kad mokyklose ji neturėtų būti pristatoma. Daugumos nuomone, mokiniai turi galimybę sužinoti apie seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę pamokų metu (61.1%), o kiti manė, kad tokios galimybės nėra (38.9%). Kai pamokų metu buvo pristatomos skirtingos seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės, dažniausiai tai buvo daroma neutraliai (65.3%), kiti nurodė, kad ši tema neaptariama (23.6%) arba aptariama teigiamai (5.6%) arba neigiamai ir labai neigiamai (5.6%). Dauguma dalyvių teigė, kad, su mokiniais aptardami su LGBTQI susijusias temas, jaustųsi neutraliai (51.4%), šiek tiek nepatogiai (20.8%), gana patogiai (13.9%) ir labai patogiai (9.7%).

Fokus grupėje kai kurie mokiniai ir visi tėvai sakė, kad mokymai apie seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę mokykloje gali turėti įtakos tam, kaip mokiniai elgiasi su kitais mokiniais, galbūt priklausančiais LGBTQI bendruomenei. Tačiau tėvų ir mokinių fokus grupėse paaiškėjo, kad lytiškumo ugdymo ir kitose pamokose mokiniai neturėjo galimybės sužinoti apie seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę. Taip pat mokiniai pranešė, kad mokyklose buvo organizuojamos lytiškumo ugdymo pamokos. Tačiau tokios pamokos nerengiamos reguliariai ir yra greičiau improvizacinės, o ne parengtos profesionaliai, jose daugiausia kalbama apie kūno sandarą, vyrų ir moterų kūno organus, paauglystėje vykstančius pokyčius ir t.t. Mokiniai taip pat sakė, kad jų nuomone, kontracepcijos ar besikeičiančio kūno temos buvo paliestos per vėlai, patiems mokiniams su tuo jau susidūrus. Būta atvejų, kai mokytojai tokių pamokų metu net skatino lyčių stereotipus, komentodami, kaip turėtų elgtis mergaitės ar berniukai. Mokiniai manė, kad tokios situacijos susiklostydavo dėl nepakankamos mokytojų kvalifikacijos šioje srityje. Be to, kai kurie mokiniai teigė, kad lytiškumo ugdymo pamokų metu visiškai nebuvo kalbama apie seksualinę įvairovę ar lytinę tapatybę.

Kai kurie mokiniai mano, kad informacija apie LGBTQI nėra būtina, kadangi norintys sužinoti daugiau informacijos gali rasti internete. Tačiau kitų dalyvių nuomone, tokią informaciją mokiniams reikėtų pateikti, kadangi tai galėtų padėti jiems susidaryti bendrą nuomonę šiuo klausimu ir iš dalies sulaužyti tabu visuomenėje, o taip pat aptarti internete platinamą informaciją ir tokiu būdu padėti LGBTQI asmenims pasijusti mokyklos bendruomenės dalimi. Jie taip pat išsakė ketinimą labiau palaikyti kitus mokinius, jeigu gautų daugiau informacijos.

Vienas pradinės mokyklos mokytojas teigė, kad pradinėje mokykloje nėra poreikio pasakoti apie seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę, o kitas mokytojas nesutiko sakydamas, kad tai turėtų būti daroma jau darželyje, pasirenkant vaikams pagal amžių tinkamus metodus.

Dauguma pedagogų bendruomenės atstovų nurodė, kad, likę vieni patalpoje su LGBTQI mokiniu, jaučiasi labai gerai (47.2%). Dauguma kitų teigė, kad jaustųsi neutraliai, jeigu jų klasėje būtų LGBTQI mokinys (47.2%), jeigu mokinys pasisakytų apie savo seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę už mokyklos ribų (38.9%), jeigu mokinys atskleistų savo seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę klasėje (45.8%), prašytų palaikymo asmeninio pokalbio metu (47.2), jeigu mokinys paprašytų pagalbos kreipiantis į direktorių (-ę) dėl mokyklos politikos seksualumo ir įvairovės srityje gerinimo (44.2%). Kalbant apie mokinių tapatybės atskleidimą, dauguma (45.8%) atsakė, kad jaustųsi neutraliai, apytikriai ketvirtadalis respondentų teigė, kad jaustųsi kiek nepatogiai (22.2%) arba labai nepatogiai (1.4%) (daugiau informacijos pateikiama 4-oje lentelėje).

5 lentelė: Mokykloje įgyvendintos priemonės, skirtos kovai su HT patyčiomis

Atsakymas Priemonės	Taip	Ne
Apie homofobines ir transfobines patyčias ir jų prevenciją kalbama su mokiniais	45.8%	54.2%
Apie homofobines ir transfobines patyčias ir jų prevenciją reguliariai kalbama su mokinių tėvais	18.1%	81.9%
Apie homofobines ir transfobines patyčias ir jų prevenciją reguliariai kalbama kartu su mokiniais ir jų tėvais	19.4%	80.6%
Apie homofobines ir transfobines patyčias ir jų prevenciją reguliariai kalbama su mokytojais, socialiniais darbuotojais ir psichologais	31.9%	68.1%
Mokykla bendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis, siekiant kovoti su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis	23.6%	76.4%
Mokykla bendradarbiauja su Ugdymo plėtotos centru prie Švietimo ir mokslo ministerijos, siekiant kovoti su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis	25%	75%
Mokykla bendradarbiauja su savivaldybėmis (pvz., švietimo skyriais), siekiant kovoti su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis	26.4%	73.6%
Mokykla turi specialią programą, kurios tikslas – kovoti su patyčiomis	65.3%	34.7%
Mokykla turi specialią programą, skirtą kovoti su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis	19.4%	80.6%
Mokykloje įsteigtoje Vaiko gerovės komisijoje reguliariai ar nereguliariai kalbama apie homofobines ir transfobines patyčias bei jų prevenciją	34.7%	65.3%
Mokyklos administracija, mokytojai, pedagogai, psichologai, socialiniai pedagogai yra siunčiami į mokymus, susijusius su bendru patyčių atpažinimu, mažinimu ir prevencija (bet kurios formos patyčių)	62.5%	37.5%
Mokyklos administracija, mokytojai, pedagogai, psichologai, socialiniai pedagogai yra siunčiami į mokymus, susijusius su homofobinių ir transfobinių patyčių atpažinimu, mažinimu ir prevencija	20.8%	79.2%
Mokykloje turime kovos su patyčiomis vadovą (gaires), įtraukiančias patyčias dėl priklausymo LGBTQI	43.1%	56.9%
Mes turime bendrą komandos viziją	56.3%	41.7%
Mokykloje yra taisyklės mokiniams draudžiančios blogą elgesį	84.7%	15.3%
Mokykloje yra taisyklės, skatinančios socialų elgesį	83.3%	16.7%
Mes moksleivius supažindiname su taisyklėmis mokslo metų pradžioje	80.6%	19.4%
Mes pristatome mokiniams socialinio elgesio modelius organizuodami socialinius tarpusavio susipažinimo ir susipažinimo su mokykla renginius kiekvienų mokslo metų pradžioje (auksinės savaitės)	62.5%	37.5%

Atsakymas Priemonės	Taip	Ne
Taisyklės paaiškinamos mokiniams skirtuose plakatuose mokykloje	55.6%	44.4%
Mokslu metų metu rengiame patyčių prevencijos pamokas	86.1%	13.9%
Mes pedagogiškai taisome mokinių elgesį, kai jie nusižengia socialinėms taisyklėms	87.5%	12.5%
Mes baudžiame mokinius, kurie nusižengia socialinėms normoms	54.2%	45.8%
Mes laikomės nekaltinimo politikos kovojant su patyčiomis	55.6%	44.4%
Mes rengiame „tikrojo teisingumo susitikimus“, kai išskyla rimtos patyčių problemos	43.1%	56.9%
Mes taikome bendraamžių tarpininkavimo metodus siekiant sumažinti mokinių konfliktus	47.2%	52.8%
Mes taikome „paslėptos“ komandos metodą kovoti su patyčiomis	31.9%	68.1%
Mes taikome grupės santykių analizę siekdami suprasti patyčias	61.1%	38.9%
Mes taikome grupės santykių analizę siekdami išmokyti mokinius suvokti patyčių procesą	62.5%	37.5%
Mes įtraukiame tėvus į susitikimus su tais, kurie tyčiojasi ir patyčių aukomis, siekdami išspręsti patyčias, kuomet elgesys (patyčios) susijęs su šeimos kontekstu	65.3%	34.7%

3.3.3. Mokymas

Mokymas ir švietimas yra svarbios priemonės kalbant apie su požiūriu susijusius klausimus, siekiant kovoti su patyčiomis ir keisti požiūrį LGBTQI asmenų atžvilgiu. 75% apklaustųjų atsakė, kad Lietuvos mokyklose yra organizuojamas taip vadinamas lytiškumo ugdymas, tačiau ketvirtis apklaustųjų nurodė, kad mokyklose tokio ugdymo nėra. Nors beveik 80% apklaustųjų nurodė ³, kad toks ugdymas apima informaciją apie SOLT, beveik 56% nežinojo, ar tokio ugdymo programoje yra informacija apie HT patyčių prevenciją. Galiausiai daugiau nei trečdalis (30.6%) apklaustųjų teigė, kad lytiškumo ugdymas neapima informacijos, kaip atpažinti ir vykdyti homofobinių ir transfobinių patyčių prevenciją.

Internetu vykdytos apklausos rezultatai, iš vienos pusės atskleidžiantys, kodėl svarbu kovoti su tokiomis patyčiomis, iš kitos – kodėl reikia mokymų (seminarų) HT patyčių atpažinimo tema, paaiškina ir iliustruoja, kodėl trūksta žinių ir HT patyčių atpažinimo mokyklų bendruomenėse. Pavyzdžiui, tik trečdalis (29.2%) apklaustųjų nurodė, kad kovoti su HT patyčiomis mokyklose yra labai svarbu, o 45.8% teigė, kad tai svarbu. Gana žymiai didesnė dalis apklaustųjų tiki, kad reikia pritaikyti mokymų: 43.1% nurodė, kad jų labai reikia, o 33.3% manė, kad jų reikia.

Kalbant apie tikslines grupes, kurioms galėtų būti skirti mokymai, siekiant atpažinti ir kovoti su patyčiomis bendraja prasme bei HT patyčiomis, reikia galvoti apie skirtingus poreikius. Pavyzdžiui, tyrimo internetu rezultatai parodė, kad skirtingoms tikslinėms grupėms reikia bendrų mokymų patyčių prevencijos tema: mokytojams (70.8%), socialiniams pedagogams (76.4%), psychologams (76.4%), administratoriams (73.6) ir kitiems mokyklos darbuotojams (63.9%). Tačiau aptarinėjant tikslinių mokymų, skirtų kovoti su HT patyčiomis poreikį, noras dalyvauti tokiuose mokymuose buvo mažesnis nei bendruose mokymuose patyčių tema. Galiausiai, mažiau asmenų nurodė tokių mokymų poreikį šioms tikslinėms grupėms: mokytojams (59.7%), socialiniams pedagogams (67.5%), psychologams (68.1%), administratoriams (69.4%), kitiems mokyklos darbuotojams (51.4%). Išsamesnė informacija pateikta žemiau esančiose 6-oje ir 7-oje lentelėse.

3 Iš tų, kurie nurodė, kad lytiškumo ugdymas egzistuoja.

6-7 lentelė: Mokyklos darbuotojų poreikis dalyvauti mokymuose bet kokios formos patyčių prevencijos tema

Atsakymas	Labai didelis	Didelis	Vidutinis	Mažas	Nėra
Mokyklos darbuotojai					
Mokytojai	38.9%	31.9%	16.7%	11.1%	1.4%
Socialiniai pedagogai	43.1%	33.3%	13.9%	8.3%	1.4%
Psichologai	48.6%	27.8%	12.5%	8.3%	2.8%
Administratoriai	37.5%	36.1%	16.7%	8.3%	1.4%
Kiti	30.6%	33.3%	23.6%	6.9%	5.6%
Mokyklos darbuotojų poreikis dalyvauti mokymuose HT patyčių prevencijos tema					

Atsakymas	Labai didelis	Didelis	Vidutinis	Mažas	Nėra
Mokyklos darbuotojai					
Mokytojai	38.9%	20.8%	25%	11.1%	4.2%
Socialiniai pedagogai	36.9%	30.6%	18.1%	9.7%	2.8%
Psichologai	38.9%	29.2%	16.7%	12.5%	2.8%
Administratoriai (direktoriai)	34.7%	34.7%	16.7%	11.1%	2.8%
Kiti	23.6%	27.8%	22.2%	18.1%	8.3%

Tačiau internetinės apklausos respondentai nurodė didesnę tikslinių grupių skaičių: pagal rezultatus, pagalbiniam personalui, valytojams, virtuvės darbuotojams, techniniam personalui, apsaugos darbuotojams ir visiems, dirbantiems mokykloje, reikia mokymų. Tokie rezultatai rodo, kad mokyklos bendruomenė suvokia, jog patyčių mokykloje kontekstas yra daug platesnis ir jis gali pasireikšti ne tik mokymo aplinkoje (pavyzdžiui, ne tik mokymo klasėje).

Galiausiai, dauguma respondentų nurodė, kad skirtingos mokymų formos yra labai svarbios arba svarbios, siekiant užkirsti kelią patyčioms. Tokie mokymo aspektai kaip pedagoginiai gebėjimai, pusiausvyros išlaikymas išreiškiant savo nuomonę, darbas su kolegomis, kurie nenori bendradarbiauti ar tam priešinasi, tėvų pasipriešinimo valdymas buvo nurodyti kaip patys svarbiausi (žr. 8-ą lentelę).⁴

4 Be to, tyrime dalyvavę asmenys nurodė įvairesnius mokymus, pateikdami pavyzdžius temų, kurias galima aptarti: geroji praktika Lietuvos mokyklose; ką daryti, kai moksleiviai elgiasi agresyviai ir kaip elgtis su moksleiviu, kuris yra priešiškas nusiteikęs LGBTIQI atžvilgiu, kad jis nebūtų kaltinamas, kad „nepitaria kitokiai nuomonei“; mitai ir mokslinė informacija apie LGBTIQI; žmogaus teisių užtikrinimas mokykloje įgyvendinant nacionalines ir tarptautines prievoles mokytojo darbe; lyties stereotipų netoleravimas; kliūtys, neleidžiančios užkirsti kelio patyčioms: kaip turėtų būti įgyvendinama kokybiška patyčių prevencijos programa; tarpkultūrinis suvokimas, seksualumo samprata; teisinės žinios, stresas ir konfliktų valdymas; šeimos ir mokyklos bendradarbiavimo svarba.

8 lentelė: Respondentų, nurodžiusių įvairaus pobūdžio mokymų svarbą patyčių prevencijos tema, procentas

Mokymo pobūdis	Svarba	Labai svarbu	Svarbu	Daugiau ar mažiau	Nesvarbu	Visai nesvarbu
Pedagoginiai gebėjimai, faktinė informacija, kaip atsakyti į klausimus, kaip valdyti smurtines ir tylas reakcijas?	54.2%	30.6%	12.5%	1.4%	1.4%	
Didaktiniai įgūdžiai: pamokų planavimas ar mokymo programos įgyvendinimas	30.6%	33.3%	30.6%	2.8%	2.8%	
Kaip išlaikyti pusiausvyrą tarp savo nuomonės (pažangios ar konservatyvios) ir kitų (pažangios ar konservatyvios)?	44.4%	33.3%	15.3%	2.8%	4.2%	
Kaip dirbti su kolegomis, kurie gali priešintis ar nenori bendradarbiauti?	45.6%	27.8%	18.1%	4.2%	4.2%	
Kaip mokyti (paremti) LGBTQI mokinius ir mokinius, kurie nėra tikri dėl savo seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės?	41.7%	33.3%	16.7%	4.2%	4.2%	
Kaip įgyvendinti (keisti) mokyklos politiką?	23.6%	34.7%	29.2%	8.3%	4.2%	
Ką daryti dėl regioninio (nacionalinio) pobūdžio apribojimų (teisinių apribojimų, socialinių normų, religinių pažiūrų)?	29.2%	23.6%	27.6%	11.1%	8.3%	
Kaip elgtis su prieštaraujančiais tėvais?	43.1%	27.8%	23.6%	1.4%	4.2%	

Po apklausos internete gavome kiekybinės informacijos dėl skirtingų požiūrių, kokie turėtų būti organizuojami mokymai, tuo tarpu rezultatai, gauti po darbo fokus grupėse, padėjo aiškiau suvokti reikiamų mokymų pobūdį. Fokus grupių dalyviai nurodė, kad mokymai įvairovės ir tolerancijos tema turi būti organizuojami mokymo proceso pradiniam etape. Be to, mokytojai iš kitų fokus grupių pranešė, kad yra numatyta tam tikra tvarka, kada ir kur pranešti apie tam tikrus incidentus ir (arba) patyčias. Tačiau tokia tvarka nenumato, ką daryti HT patyčių atveju, todėl reikia mokymų. Kita problema, kurią nurodė mokytojai, yra taip vadinamo lytiškumo ugdymo trūkumas mokyklose. Administracijos darbuotojai neturi pakankamai kompetencijos šiuo klausimu. Galiausiai, jų pasiūlytos lytiškumo ugdymo temos dažniausiai yra susietos su kontracepcija bei lytiniu aktu.

Diskutuojant apie lytiškumo ugdymą fokus grupėse, tėvai pasidalino įvairiais iššūkiais, tarp jų – stipresniu pasipriešinimu iš kitų tėvų mokykloje lytiškumo ugdymo klausimais, kai kalbama apie lyčių lygybę ar įtraukiant LGBTQI temas. Tėvai dažnai pabrėždavo, kad mokyklos bendruomenėje kildavo didesnių problemų nei HT patyčios. Pasak dalyvių, lytiškumo ugdymas ir diskusijos apie seksualinę įvairovę ir lytinę tapatybę yra reikalingos, nes, pavyzdžiui, vaikai vartoja tokius žodžius kaip „pederastas“, nežinodami jo reikšmės.

Pabrėždami mokymų poreikį, ekspertai fokus grupėse taip pat išreiškė savo nuomonę, kad kiekvienas (potencialus) mokytojas ar ugdymo specialistas informaciją LGBTQI klausimais gautų iš profesionalų ir profesionaliuose mokymuose, nes kartais mokytojai gaudavo neigiamą informaciją apie LGBTQI bendruomenę. Pavyzdžiui, buvo paminėtas Ugdymo plėtotės centro mokytojams pasiūlytas metodas, skirtas naudoti įgyvendinant lytiškumo ugdymo programą. Pagal tokį mokymo metodą apie homoseksualius vyrus buvo kalbama labai neigiamai ir metodas Lygių galimybių kontrolieriaus buvo pripažintas diskriminuojančiu. Tai yra pavyzdys, kaip homofobija ir transfobija pasireiškia aukščiausiuose politikos įgyvendinimo lygmenyse.

Galiausiai, apibendrinant internetinės apklausos bei fokus grupių rezultatus, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad mokytojams reikia mokymų seksualinės orientacijos bei lytinės tapatybės temomis, nes mokytojai ir kiti mokyklos bendruomenės nariai pripažino, kad jiems trūksta žinių, kaip išlaikyti pusiausvyrą tarp dviejų – pažangiosios ir konservatyviosios – nuomonių. Tyrimo dalyviai sutiko, kad trūksta žinių, kaip elgtis su kolegomis darbe ar tėvais, kurie turi HT įsitikinimų, kaip daryti įtaką mokyklos vidaus politikai patyčių klausimu, kaip spręsti klausimus, susijusius su mokyklos vidaus tvarkos taisyklėmis, kaip spręsti klausimus, susijusius su teisiniais apribojimais, skirtingais socialiniais ar religiniais įsitikinimais.

3.3.4. Išorės priemonės, kurios įgyvendinamos bendradarbiaujant su NVO, savivaldybėmis, ekspertais ir kitomis mokyklomis

Galiausiai, internetinėje apklausoje dauguma apklaustųjų mokyklos bendradarbiavimą su kitomis institucijomis, siekiant kovoti su HT patyčiomis, įvardijo kaip labai svarbų ar svarbų. Pavyzdžiui, 36.1% respondentų nurodė, kad tai labai svarbu, o 29.2% respondentų sakė, kad svarbu bendradarbiauti su NVO, 13.9% teigė, kad labai svarbu, o 33.3% pareiškė, kad svarbu bendradarbiauti su kitomis mokyklomis. Tuo tarpu, 27.8% apklaustųjų nurodė, kad labai svarbu, o 29.2% sakė, kad svarbu bendradarbiauti su savivaldybėmis. Galiausiai, 30.6% teigė, kad labai svarbu, 25%, kad svarbu bendradarbiauti su Švietimo ir mokslo ministerija arba Ugdymo plėtotės centru.

Be to, trečdalis respondentų įsitikinę, kad svarbu bendradarbiauti su kitomis institucijomis (organizacijomis) ir suinteresuotomis pusėmis: pavyzdžiui, su organizacijomis, kurios yra sukaukę patirties šia tema, su socialiniais darbuotojais, pačiais mokiniais, mokinių tėvais, šeimomis, aukomis, profesionalia (objektyvia) žiniasklaida, žmogaus teisių aktyvistais, pedagogines ir psichologines paslaugas teikiančiomis tarnybomis miestuose ir regionuose, kolegomis, žiniasklaidos ir socialiniais tinklais, bažnyčia, nes ten yra daug homofobijos apraiškų ir vyrauja „senamadiškas požiūris“.

Nepaisant to, kad apklaustieji mano, jog bendradarbiavimas yra labai svarbus, apie 75% respondentų nurodė, kad mokyklos, siekdamos kovoti su HT patyčiomis, nebendradarbiauja su nevyriausybinėmis organizacijomis, Ugdymo plėtotės centru prie Švietimo ir mokslo ministerijos ir savivaldybėmis. Galiausiai, yra didžiulis atotrūkis tarp suvokimo, kas yra svarbu, ir tarp praktiškai įgyvendinamų priemonių.

Fokus grupėse dalyvavę ekspertai paaiškino, kad yra galimybė mokykloms kreiptis į ekspertus ar NVO, tačiau dauguma mokyklų vengia įsileisti NVO, nes baiminasi viešumo bei tėvų reakcijų. Galiausiai, bendradarbiavimas su išorės institucijomis yra ribotas dėl išankstinių nuostatų, vyraujančių stereotipų bei požiūrių.

Išvados ir rekomendacijos

4. Išvados ir rekomendacijos

4.1. Tolimesnės tyrimų sritys

Kadangi duomenys apie patyčias bendrąja prasme bei HT patyčias konkrečiai renkami ir analizuojami gana fragmentuoti, tyrimų ir ataskaitų, dažniausiai parengtų nevyriausybinių organizacijų, apie HT patyčias ir apie nediskriminavimo politiką yra nedaug. Tačiau, siekiant veiksmingai kovoti su homofobija ir transfobija nacionaliniu mastu mokyklose, labai svarbu rinkti sistemiskus ir palyginamus duomenis apie diskriminacijos apraiškas ir patyčias, su kuriomis susiduria LGBTQI. Tam reikalinga politinė lyderystė ir nepriklausoma nacionalinė institucija, kuri kasmet stebėtų ir pateiktų ataskaitą apie žmogaus teisių situaciją, neapykantos nusikaltimus ir kurstymą, diskriminaciją seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir kitų požymių pagrindu. Tuo pat metu, labai svarbu vykdyti ilgalaikius kokybinius ir kiekybinius tyrimus, kad būtų renkami duomenys bei sprendžiami didžiausi iššūkiai, kurie yra susiję su patyčiomis bendrai ir HT patyčiomis konkrečiai.

4.2. Politikos kryptys

Nors nediskriminavimo priemonės buvo įgyvendinamos ES ir kitoms tarpyriausybiniams organizacijoms spaudžiant, Lietuvos valdžios institucijoms žmogaus teisių apsauga nėra didžiausias prioritetas. Įstatymai, kurie turėtų užtikrinti lygias galimybes LGBTQI asmenims, yra gana paviršutiniški, priimti tik siekiant laikytis reikalavimų, ir yra gana abstraktūs įgyvendinimo prasme.

Nors formaliai nediskriminavimo principus reglamentuojantys teisės aktai yra priimti, daugeliu atvejų jie neveiksmingi praktiškai. Kalbant apie apsaugos trūkumą, pastarųjų metų „šeimos vertybes“ skatinantis teisės aktas dar labiau pažeidė LGBTQI teises. Įstatymais yra suteiktas teisinis pagrindimas cenzūruoti su LGBTQI susijusios informacijos patekimą į viešąją erdvę. Kai vieninteliai matomi žingsniai situacijai gerinti yra nevyriausybinių ir žmogaus teisių organizacijų rengiami visuomenės informuotumo apie LGBTQI problemas didinimo projektai, tokie žodžio laisvės pažeidimai kelia didžiulę grėsmę.

Lietuvoje patyčių lygis bei diskriminacija LGBTQI atžvilgiu yra viena didžiausių. Tačiau nėra įdiegtų nacionalinių strategijų, skirtų kovai su šiais reiškiniais nacionaliniu lygiu. Priemonės, skirtos kovoti su bet kokiomis patyčių formomis nėra sisteminės ir priklauso nuo kiekvienos mokyklos, tuo tarpu, kai patyčios seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindu nepaisant jų didžiulio paplitimo yra ignoruojamos tiek nacionaliniu, tiek ir mokyklos lygiu,

Be to, kad bendraamžiai tyčiojasi iš LGBTQI moksleivių, daugelis patiria mokyklos darbuotojų diskriminaciją. Bendrąja prasme mokyklos darbuotojai nepalaiko LGBTQI moksleivių, nesuvokia HT patyčių masto ir nemano, kad jie yra atsakingi už šio klausimo sprendimą. Todėl nemažai LGBTQI mokinių jaučiasi nesaugūs mokykloje ir renkasi slėpti savo seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę. Tokia priešiška aplinka neabejotinai labai paveikia jų gerovę.

Siekiant užkirsti kelią HT patyčioms ir diskriminacijai seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindais, visų pirma, turi būti pradėtos veiksmingai taikyti teisinės apsaugos priemonės, saugančios LGBTQI asmenų teises. Turėtų būti iš naujo peržiūrėti priimami įstatymų pakeitimai, kurie riboja LGBTQI teises ir apibrėžia šeimą kaip išimtinai heteroseksualią.

Kadangi homofobija ir transfobija remiasi visuomenės išankstiniais nusistatymais, visuomenės dėmesio atkreipimas į LGBTQI klausimus ir į diskriminaciją, kaip įžeidžiantį elgesį, pagerintų visuomenės nuomonę apie LGBTQI asmenis ir užtikrintų sambūvį visuomeniniu ir instituciniu lygiu.

Nors patyčios mokykloje yra pripažįstamos kaip problema nacionaliniu lygiu, šiuo atžvilgiu nėra patvirtintos jokios sisteminės strategijos. Privaloma nacionalinė programa užtikrintų, kad joje dalyvautų moksleiviai ir visų švietimo institucijų darbuotojai, ir tai sumažintų bendrą patyčių lygį. Nepaisant didžiulio neigiamo poveikio, šiandien HT patyčios Lietuvos valdžios institucijų yra visiškai ignoruojamos. Suvokiant supratimo apie šią problemą stygių, valdžios institucijos turėtų imtis veiksmų aukštesniu lygiu. Nacionalinė strategija turėtų skatinti mokyklos darbuotojų mokymus, kurie gerintų jų gebėjimus kovoti su HT patyčiomis vietos lygiu, ir užtikrinti, kad su LGBTQI susijusios temos būtų įtrauktos į bendrąją mokyklos programą.

4.3. Mokyklos

Tyrimo rezultatai parodė, kad mokyklos aplinkoje HT patyčios neatpažįstamos. Pasak apklausos internetu rezultatų, HT patyčios Lietuvos mokyklose vyksta retai, tačiau pasak fokus grupių dalyvių – tėvų ir moksleivių – šis reiškinys yra paplitęs ir neatpažįstamas. Ekspertų, kurie dalyvavo fokus grupėse, nuomonės buvo dvejopos: kai kurie teigė, kad reiškinys yra labai paplitęs, o kitiems trūko žinių įrodyti šį paplitimą.

Todėl mokyklos administracijai, mokytojams, socialiniams pedagogams ir psichologams reikia mokymų apie HT patyčių atpažinimą su aiškiais pavyzdžiais, taip pat jiems reikia padėti suvokti, kaip ir kokios grupės kenčia nuo HT patyčių, kaip valdyti neigiamas reakcijas, kai tokios temos yra iškeliamos. Mokyklos darbuotojų mokymai padėtų atpažinti ir užkirsti kelią HT patyčioms; žinios apie bendras LGBTQI problemas, jų bendruomenės ir pagalbos paslaugas padėtų darbuotojams padėti ir, jei prireiktų, nukreipti LGBTQI mokinius į kitas institucijas.

Be to, HT patyčios yra suvokiamos labai siauriai. Pavyzdžiui, profesionalai mano, kad HT patyčios yra tam tikra patyčių forma, tiesiogiai nukreipta į LGBTQI mokinius, neatsižvelgiant į tai, kad su LGBTQI susijusių žodžių vartojimas bet kokio mokinio atžvilgiu siekiant jį (ją) įžeisti ar neigiami komentarai apie LGBTQI bendruomenę gali paveikti LGBTQI mokinių gerovę ar kitus mokinius, kurie neatitinka tradicinio mergaitės ar berniuko įvaizdžio.

Didžioji dauguma mokyklos ugdymo bendruomenės nežinojo arba nebuvo informuoti apie LGBTQI asmenis (mokinius ar suaugusiuosius) jų mokykloje. Pasak tėvų ir mokinių, LGBTQI mokiniai nesijaučia saugūs, kalbėdami su suaugusiais mokykloje, tik su draugais, kuriais pasitiki, arba draugais, kurie patys yra LGBTQI, ar mokyklos darbuotojais, kurie atvirai išsako paramą arba patys priklauso LGBTQI bendruomenei. Todėl tėvai ir mokiniai teigė, kad mokiniai nesijaučia saugūs, kad galėtų pranešti apie HT patyčias mokykloje, baimindamiesi, kad kiti (mokiniai, tėvai ar mokytojai) sužinos apie jų seksualinę orientaciją arba jie bus priskirti LGBTQI bendruomenės nariams (nors jie tokie nėra).

Dauguma LGBTQI mokinių mano, kad HT patyčių mastas gali būti sumažintas per mokyklos programą (pvz. lytiškumo ugdymą), apimančią LGBTQI temas. Ne tik LGBTQI, bet ir heteroseksualūs mokiniai turi būti informuojami apie seksualinę orientaciją bei lytinę tapatybę tam, kad galėtų susidaryti atitinkamą požiūrį į LGBTQI asmenis. Jei mokyklos valdžia laikytųsi oficialios pozicijos

smerkti patyčias seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir kitais pagrindais, LGBTQI mokiniai mokyklos aplinkoje jaustųsi labiau integruoti ir saugesni.

Kovodama su HT patyčiomis, mokyklos bendruomenė įgyvendina tik keletą priemonių. Taip pat mokyklos bendruomenėje nevyksta nuolatinės diskusijos apie HT patyčias nei su moksleiviais ar tėvais, nei su kitais mokytojais ar profesionalais. Galiausiai, neatrodo, kad HT patyčios būtų svarbus klausimas, kuris būtų sprendžiamas įvairiems sektoriams bendradarbiaujant.

Iš vienos pusės, mokyklos yra pradėjusios įgyvendinti programas, skirtas kovoti su patyčiomis bendrąja prasme. Iš kitos pusės, daugeliu atvejų mokyklose nėra įdiegtų tam skirtų ir iniciatyvių priemonių, programų ar iniciatyvų, skirtų kovoti su HT patyčiomis. Patyčių bendrąja prasme problema yra keliama diskusijose mokyklos aplinkoje bei tampa įvairių iniciatyvų objektu. Tačiau atrodo, kad HT patyčios yra labiau ignoruojamos nei pripažįstamos.

Patyčių atpažinimo, kovos su jomis ir jų prevencijos infrastruktūra iš esmės yra įgyvendinta arba yra diegiama. Tačiau tampa aišku, kad tokia infrastruktūra su visais reikalingais elementais nėra sutelkta į HT patyčių atpažinimą, kovą su jomis ir jų prevenciją.

Sveikatos, lytiškumo ugdymo ir rengimo šeimai bendrosios programos įgyvendinimas, net jei jis apima informaciją apie seksualinę orientaciją ar lytinės tapatybės klausimus, priklauso nuo mokyklų ir mokytojų. Galiausiai toks ugdymo turinys retai pasiekia mokinius. Taip atsitinka dėl mokymo ir (arba) metodologinių priemonių stokos ar (ir) mokyklų bendruomenių pasirengimo kalbėti šiomis temomis trūkumo.

4.4. NVO ir savivaldybės

Mokyklų bendruomenės tiki, kad bendradarbiavimas su NVO ir savivaldybėmis yra svarbi priemonė siekiant kovoti su patyčiomis bendrąja prasme ir ypač su HT patyčiomis. Be to, buvo nustatyti skirtingi bendradarbiavimo būdai. Nepaisant to, kad buvo nustatyta bendradarbiavimo poreikio svarba, dauguma apklaustųjų nurodė, kad mokyklos nebendradarbiavo nei su NVO, nei su kitomis atitinkamomis organizacijomis. Todėl reikia iniciatyvių priemonių iš NVO pusės siekiant pradėti veiksmingą bendradarbiavimo procesą, įgyvendinti bendras mokymo programas ir ad hoc atsaką į patyčias (HT) mokyklose. Šiuo požiūriu savivaldybės galėtų veikti kaip tarpininkės tarp NVO ir mokyklų ar bendruomenių. Toks tarpininkavimas galėtų padėti geriau pasiekti mokyklas, nes, pasak tyrimo rezultatų, dauguma mokyklų vengia įsileisti NVO dėl viešumo ir baiminasi neigiamų reakcijų iš vietos bendruomenės.

Literatūra

5. Literatūra

1. „Vaikų linija“ (2016 m.). Lietuva išlieka pirmaujanti pagal patyčių paplitimą tarp paauglių. [internete] Rasite: <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lietuva-islieka-pirmaujanti-pagal-patyciu-paplitima-tarp-paaugliu-56-597429> [susipažinta: 2017 m. lapkričio mėn. 26].
2. Dankmeijer, P. (2017). GALE European Report 2017 on the Implementation of the Right to Education for Students who are Disadvantaged because of their Expression of Sexual Preference or Gendered Identity. Amsterdam: GALE. Available at: <https://www.info/doc/gale-products/GALE-European-report-2017.pdf> [Accessed 2 Jan. 2018]
3. EAN – European Antibullying Network (2017). Child Line from Lithuania and Friends from Sweden cooperate to address bullying. [online] Available at: <http://www.antibullying.eu/article/720/child-line-lithuania-and-friends-sweden-cooperate-address-bullying> [Accessed 31 Nov. 2017].
4. European Commission (2012). Special Eurobarometer 393. Discrimination in the EU in 2012: Report. [online] Available at: http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf [Accessed 27 Nov. 2017].
5. European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014). European Union Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Survey: Main Results. [online] Luxembourg: Publications Office of the European Union. Available at: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/eu-lgbt-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-main> [Accessed 27 Nov. 2017].
6. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights (2012). LGBTQI Survey 2012. [online] Available at: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-LGBTQI-survey-> [Accessed 27 Nov. 2017].
7. FRA - European Union Agency for Fundamental Rights (2014). European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey: Main results. [online] Available at: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/eu-LGBTQI-survey-european-union-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-survey-main> [Accessed 27 Nov. 2017].
8. Global Alliance for LGBTQI Education - GALE (2015). Worldmap on Implementation of the Right to Education for DESPOGI/LGBTQII Students. [online] Available at: <https://www.gale.info/doc/gale-products/GALE-Worldmap2015.pdf> [Accessed 27 Nov. 2017].
9. Human Rights Council (UN) (2016). National report submitted by Lithuania.
10. Human Rights Council (UN) (2016). Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review: Lithuania.

11. Žmogaus teisių stebėsenos institutas (2015 m.). Žmogaus teisių apžvalga: 2013-2014 [internete]. Vilnius. Rasite: <http://pasidomek.lt> [susipažinta: 2017 m. lapkričio mėn. 27].
12. Žmogaus teisių stebėsenos institutas (ŽTSI) (2016). Kaip visuomenė vertina žmogaus teisių padėtį Lietuvoje: reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa. Vilnius.
13. ILGA-Europe (2016). Country Ranking. [online] Available at: <https://rainbow-europe.org/country-ranking#eu> [Accessed 27 Nov. 2017].
14. In Corpore (2015). Išgirsti. [online] Available at: <http://isgirsti.lt/about-us/#organisation> [Accessed 31 Nov. 2017].
15. Kamila Gasinska, LGL – Lithuanian Gay League (2015). Invisible bullying: results of research in Lithuanian schools and recommendations.
16. LGL – Lithuanian Gay League (2015). Homophobic bullying in Lithuanian schools: survey results and recommendations. Vilnius, Lithuanian Gay League. [online] Available at: <http://www.lgl.lt/en/files/Patyciu-leidinys-anglu-internet-naujas1.pdf> [Accessed 27 Nov 2017]
17. LGL – Lithuanian Gay League (2017). LGBTQI* Students Speak out about their Experiences in Lithuanian High Schools. [online] Available at: <http://www.lgl.lt/en/?p=18296> [Accessed 27 Nov. 2017].
18. LGL – Lithuanian Gay League (2017). Lithuanian Parliament Adopts Family Law: No to Same-Sex Families. [online] Available at: <http://www.lgl.lt/en/?p=18589> [Accessed 28 Nov. 2017].
19. LGL – Lietuvos gėjų lyga (2017 m.). Teisinė situacija. [internete] Rasite: <http://www.lgl.lt/zmogaus-teises/LGBTQI-teises-lietuvoje/teisine-situacija/> [susipažinta: 2017 m. lapkričio mėn. 28].
20. LGL – Lithuanian Gay League (2017). #TRANS_LT. [online] Available at: http://www.lgl.lt/en/?page_id=11445 [Accessed 31 Nov. 2017].
21. McDermott, E., Roen, K. and Scourfield, J. (2008). Avoiding shame: young LGBTQI people, homophobia and self-destructive behaviours. Culture, Health & Sexuality, 10(8), pp.815-829.
22. Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centras (SPCC) (2017). Olweus programa. [internetu] Rasite: <http://www.sppc.lt/index.php?-1429007395> [susipažinta: 2017 m. lapkričio mėn. 28].
23. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2013). Lietuvos gyventojų nuomonės dėl diskriminacijos įvairių visuomenės grupių atžvilgiu tyrimas. Vilnius.
24. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2014). Metinė Lygių galimybių kontrolieriaus tarnybos ataskaita. [internetu] Vilnius. Rasite: <http://www.lygybe.lt/download/482/lygi%C5%B3%20galimybi%C5%B3%20kontrolieriaus%20tarnybos%202014%20m.%20ataskaita.pdf> [susipažinta: 2017 m. lapkričio mėn. 26]
25. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba (2015). Patyčių dėl įvairių tapatybės aspektų paplitimas Lietuvos mokyklose. [internetu] Kaunas. Rasite: <http://www.lygybe.lt/data/public/uploads/2015/12/patyciu-del-ivairiu-tapatybes-aspektu-paplitimas-lietuvos-mokyklose.pdf> [susipažinta: 2017 m. lapkričio mėn. 26].
26. Smith, T. W, Son, J., & Kim, J. (2014). Public Attitudes toward Homosexuality and Gay Rights across Time and Countries. UCLA: The Williams Institute. Available at: <https://escholarship.org/uc/item/4p93w90c> [Accessed 27 Nov. 2017].

27. Szymanski, D., Kashubeck-West, S. and Meyer, J. (2008). Internalized Heterosexism. *The Counseling Psychologist*, 36(4), pp.510-524.
28. UPR - Universal Periodic Review (2016). Joint submission by Lithuanian Centre for Human Rights, Diversity Development Group, Lithuanian Disability Forum, Lithuanian Jewish (Litvakų) Community, National LGBTQI* Rights Organization LGL, Roma Community Centre and Lithuanian Disability Forum.
29. World Health Organization (2016). Health Behaviour in School-aged Children (HBSC) Study: International report from the 2013/2014 survey. [online] Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, pp.197-211. Available at: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/303438/HSBC-No.7-Growing-up-unequal-Full-Report.pdf?ua=1 [Accessed 27 Nov. 2017].

www.diversitygroup.lt

Projektas Nr. 764746 buvo finansuotas gavus Europos Komisijos paramą.
Šio leidinio turinys atspindi tik jo autoriaus (-ės), kuris (-i) yra visiškai
už jį atsakingas (-a), nuomonę. Europos Komisija neprisiima jokios
atsakomybės už galimą jame pateikiamos informacijos panaudojimą.